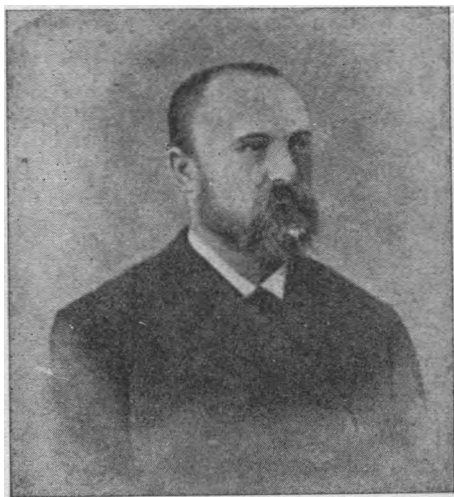

I. RAŠYTOJAI.

D-ras Vincas Pietaris¹⁾.

(1850—1902).

(Referatas, skaitytas L. K. Mokslo Akademijoje 1925 m. kovo 29 d.)

Kad Vincas Pietaris yra žymiausias mūsų beletristas, tai žino kiekvienas lietuvis inteligentas. Bet, deja, tasai žinojimas tebelieka vis bergždžias. Ar jau susidomėti tuo mūsų „aušrininku“, plačiau aprašyti jo gyvenimą, niekam kol kas neatėjo noro. Tiesa, d-ras J. Basanavičius „Dirvoje“²⁾ yra davęs šiek-tiek medžiagos P-rio biografijai; kai-kas yra surašęs ir pats „Algimanto“ autorius savo knygoje „Iš mano atsiminimų“³⁾. Bet tuo viskas ir pasibaigė.

¹⁾ Rusiškai P-ris pasirašinėdavo P e t t e r, lietuviškai Piettaris, lyg jo pavardė būtų susidarius iš dviejų šaknų — p i e t- ir t a r-. Bet mums ši filologija atrodo abejotina.

²⁾ 1903 m. 3-iasis n-ris, 93—120 psl.

³⁾ Išleista Chicagijoje 1905 m.

Skaitant naujausi J. Tumo parašytą Maironies biografiją¹⁾ ir atsiminus P-r, net gaila darosi: ten benediktiniškai surankiota net mažiausios smulkmenos, ia gi kol kas tam m s beletristikos t vui beveik nieko nepadaryta. M s literat ros istorijoje tai didžiul nedovanotina spraga. Jai dalimi užkišti ir pagamintas šitas rašinys. Jis senai man r p jo, bet susikrov kiti darbai vis neleido tos mano pareigos atlikti. Tikriau tarus, tai buvo ne tiek literatiška, kiek šventa prietelyst s pareiga, nes man teko garb s per penkerius metus su P-riu draugauti, vienam miestely gyvenant, o kita tiek lig jo mirties su juo laiškais susirašintant. Tie jo man rašyti laišakai ir mano atsiminimai ir bus beveik vienatiniai šio rašinio šaltiniai. Viena kita papildomoji žinut yra paimta iš d-ro Basanaviiaus rašto „Medžiaga d-ro V. Pietario biografijai“ ir iš S. iurlionienės straipsnio, d to senoj „Vilty“ 1912 m. P-rio dešimtmet ms mirties sukaktuv ms pamin ti²⁾. Šis mano rašinys nebus tikra P-rio biografija, bet tik medžiaga jai. Jame aš stengiuos labiausia nušviesti paskutin P-rio gyvenimo laikotarp , b tent nuo 1889 lig 1902 m.

I.

pažint su Pietariu likimas yr mane suved s gana nepaprastu b du. Tai vyko 1889 metais. B damas tuo laiku Panev žio realin s gimnazijos kapelionu ir žinodamas, kad mokiniai katalikai caro dienomis neteis tai varin jami cerkv n melstis už Rusijos valdov pravoslav apeigomis, aš per tikybos pamokas pakvie iau savo klausytojus artimiausi caro švent ateiti paskirtu laiku katalik bažny ion, kur, man pa iam mišias laikant ir „Te Deum“ giedant, gal si katalikiškai pasimelsti už car . Žymi mokini dalis paklaus ir cerkv n neb jo. Gimnazijos valdžia palaik mane tvarkos ardytoju ir skund Vilniaus Kuratoriui. Iš šio gavau pareikalavim pasiaiškinti. Padariau tai raštu, kur išd j s vis dalyk , nurodžiau, buvusios pamald už car tvarkos nenaturalum ir neteis tum . Valdžios, žinoma, tuo ne tikinau. Anaip tol, pasirodžiau jai tikras maištininkas, pavojingas esa-

¹⁾ Sk. J. Tumo: Jonas Maironis- Ma iulis. Kaunas, 1924.

²⁾ „Vincas Pietaris“, „Viltis“ 1912 m., 80, 81, 82, 83, 84 n-riai.

mai valstyb s tvarkai. Kaip to k , ji netrukus nuveždino mane Kretingos vienuolyn „atgailoti“, o paskiau birželio m. n. t pa i 1889 m ištr m penkeriems metams Naugardo gubernij „pod nadzor policiji“. Pranešim apie tai gavau iš vakaro, kad, susikrov s daiktus, rytojaus dien anksti galiau b ti pasireng s kelion n. J atlikau laimingai, kun. C. Ja inausko tokio pat, kaip ir aš, kaltininko ir dviej žandar lydimas. Iš Kretingos per Mažeikius ir Petrograd atvykau Naugardan. Vietos gubernatorius ištr mimo viet paskyr kun. Ja inauskui — Valdaj , o man apskrities miest Usti žn . ion atvykau jau tik su vienu palydovu, kurs ir teik mane „pod razpisku“ vietos sprauininkui. Šis pasirod geras žmogus, bet skeptikas, nes nenor jo tik ti, kad valdžia vien tik už liepim vaikams melstis už car savoj bažny ioj taip smarkiai b t mane pabaudus. tik jo tik daug v liau. Tuo gi tarpu, pa m s iš man s paraš , kad aš be jo žinios iš Usti žnos neišvažiuosiu, patar susieškoti sau but ir apsigyventi jo globai pavestame mieste. Kad iš bado nenumiriau, gailestingoji rus valdžia paskyr man, kaipo inteligentui, po 6 rub. m nesiui „posobijos“.

Iš j s nuo sprauininko, buvau tikrai susir pin s, kur aš ia nežinomam miestely rasiu sau manom pastog . Bet vos padariau kelet žingsni didži ja Usti žnos gatve, kaip štai pama iau man priešais beateinant dail tvirt vyr . Jis priartin s, kilstel jo kepur ir pasveikino mane tardamas dailiai lietuviškai:

— Tegul bus pagarbintas! .

Tai ir buvo d-ras Vincas Pietaris.

Kresnas, apskritaveidis, sveikai raudonas, vidutinio gio jis padar man labai malonaus sp džio ¹⁾. Nuo šio pirmo pasimatymo pasijutom sau artimi, lyg tartum kaž-kiek met b tum m kits-kit pažin .

¹⁾ Basanavi ius šiaip charakterizuoja P-rio išvaizd : „V. P-ris buvo žemo stuomens, stiprios kompleksijos, su plaiais peiais ir kr tine, sveikai išveizdin iu veidu; po vienos ligos, kuri , jam matematikos skyriui esant, perleisti teko, buvo gana nutuk s; v liau jis neretai sk s-davos ant laringito (laryngitis catarrhalis). Šiaip buvo sveikas. Plati aukšta kakta, išmintingai žvelgian ios akys dabino jojo šiaip nelabai dail , su menka, reta barzdute papuošt veid ; plaukus tur jo tamsiai palvus“. („Dirv.-Zin.“ 1903 m., 96 p.).

iki atvyksiant Usti žnon aš apie P-r nieko nebuvo gir-
d j s. Taigi man buvo domu jis ar iau pažinti. T mano
žingeidum v liau jis mielai patenkino pla iai apipasakoda-
mas savo kilm ir jaunyst . Iš ia sužinojau, kad jis buvo
suvalkietis, dor , proting , kad ir neperturting kinink
s nus, gim s 1850 m. rugs jo 21 d. Man jis nesyk yr pasa-
koj s, kad jo gimin esanti labai sena, išsik lusi iš Pr s
Lietuvos ir rod s net sename to krašto žem lapy Pietar -
li (vok. Peterellen) kaim , iš kurio, jo išmanymu, gal j
ateiti jo proseniai.

V. Pietario gimtin buvo Ži riai-Gudeliai, kitaip Ve-
keriottiškiais vadinami. Šito kaimo laukai guli tarp Šešu-
p s ir ežero, labai gražioje vietoje. Dail s šios up s krantai,
Gaj , Vart kalnai ir daubos, o ypa Piliakalni pilekalnis,
yr padar P-riui jaunyst je gilios takos, sužadindami jame
savo tautos ir krašto meil s. Dar k dikiu b damas, jis m -
g s labai paupiu b gioti, ten su smiltimis ir akmen liais
žaisti, žuvis gaudyti, o pa g j s, vasar meškerioti. Kaip
jauniausis vaikas, buvo t v ir seser lepinamas, o ypatingai
mylimas savo vyresniojo brolio Kazio, kuriam v liau teko
po t vui valdyti kis gimtame Ži ri -Gudeli kaime. Iš jau-
n dien P-ris rod nemaža išminties, geros atminties ir ga-
bumo mokytis, bet nem go ilgai ant knygos knobsoti, mo-
kinosi gerai, atsils damas ¹⁾.

Kaip vis mylim , Vinc leido ir moksl . Šio pradžia
buvo nekokia. Pirmiausia mokin s j kaimo „daraktorius“,
paskui leid j Pilviški pradin n mokyklon, iš ia Mariam-
pol s progimnazijon; j baig s, stojo Suvalk klasikiškoj
gimnazijon. ia jis mokinosi daug geriau, neg Mariampol j,
bet pirmuoju mokiniu nebuvo, nes nem go kalb , o ypa
senovišk j — lotin ir graik .

Iš pat jaun dien buvo rimtas, m go labiau galvoti, neg
žaisti, bet draug tur jo palinkimo ir s mojingai juokuoti, ko
nemaž buvo prisiklaus s iš gabaus juokdario savo brolio
Kazio. Iš jo ir iš savo t v Vincas buvo išmok s dailiai lie-
tuviškai, nes jo šeimynoj kitaip ir nekalb ta. Taigi nenuo-
stabu, kad dar jaunutis b damas jis jau pasirod karštas

¹⁾ „Dirva- Žinytas“ 1923 m., 94 p.

lietuvyst s myl tojas. Lietuvi kalbos branginim jis yr pa-
rod s jau 3-ais progimnazijoj buvimo metais. Savo knygoj
„Iš mano atsiminim “ jis taip apie tai pasakoja: „B nant
man tre ioj klas j, m s mokyklos inspektorius Al. Langry
steng s rodyti lenkiškosios kalbos gražum ir lietuviškosios
biaurum . „Ji taip elgetiška, sak jisai, jog lig šiam laikui
neturi jokios gramatikos“. Atsimenu ir šiandien šituosius jo
iš tarpo kit žodži . Klausau aš ir galvoju: jeigu tiesa, kad ji
neturi gramatikos, tai aš t gramatik sustatysiu, ir kad tu ne-
mistum, jeigu da aš tau nos j ja ne dursiu!..“ ¹⁾. Vadinas,
P-ris išlaik lietuviyst s kvotim visai panašiu b du, kaip ir
Baranauskas.

Baig s Mariampol s progimnazij , nuvyko draug su Petru
Kriau i nu Suvalk gimnazij . Abudu padar apžadus ža-
dinti lietuviuose tautin susipratim ir nebeduoti lenkams j
lenkinti. Suvalkuose lenk gimnazist skai ius buvo daug di-
desnis negu lietuvi . Tai matydami lietuviai susispriet tvir-
tan b rin ir nutar nepasiduoti lenkams. P-ris buvo j va-
das. Jis patiek draugams šitok sumanym : „Kaip tik ateis
koks lenkas mus ganabyti, tai aš j stversiu ir palaikysiu, o
judu suduokit jam. Tai bus lietuviška falanga“. Savo žod
P-ris ir vykino, nes buvo stipraraumenis vaikinas. Tai, žino-
ma, buvo tik fiziškas apsigynimo b das, kurio vert buvo
nekokia.

Bet šalia fiziško ginklo jis netrukus griebias ir dvasiško:
V-oj ar VI-oj klas j b damas, jis rašo lietuvi kalbos gra-
matik , bet nugird s, kad ji jau yra parašyta, meta t darb .
Band rašyti lietuviškai ir eiles, bet, jo paties pasakymu, jos
buv nelemtos, nors jo draugui Juoz. Lenkevi iui patik .

Per 1863 m. lenkmet d l ištikusio ekonominio krizio na-
mie, negal damas užsimok ti už moksl , vienerius metus
dykai praleido, prabuv s iki Kal d namie. Antr pusmet
gyveno Suvalkuose ir versdamos lekcijomis, atostogoms par-
sivež namon 11 rubli kišen je; jais, sak si, „visus namus
pak l s“. Po atostog stojo VII-j klas ; j baig s, gavo
lietuvi stipendij ir nuvyko Maskvos universitet , kur ir

¹⁾ Šioj ir žemiau dedamose ištraukose iš Pietario rašt aš jo var-
totus polonizmus pakei iau visur lietuviškais žodžiais, o kai-kur ir jo
lietuviškus žodžius kitaip sugretinau.

stojo fizikos-matematikos skyriun. J 1875 m. su matemati-
kos kandidato laipsniu baig s ir numanydamas, kad tyroji
matematika nekaip žmog teapr pina, stojo tiesiog Il-an
medicinos skyriaus kursan, apsiimdamas iš kai-kuri mok-
sl išlaikyti papildomus kvotimus v liau; tai ir yr laimingai
atlik s. Maskvos universitete P-ris susipažino su Basanavi-
ium. Šis jaun Pietar charakterizuoja šitaip: „Kaipo medi-
cinos studentas, jis buvo gana darbštus, gambiai mokinosi ir
gerai visus ekzaminus atlikdavo. Nuo 1873 m. iki 1879, kada
mudu drauge baig va medicinos skyri , vis laik intimiau-
siai s bravova. Jungi s mus ryšys daugiausia buvo lietuviyst .
Pasakos iš m s tautos praeities, svajon s apie jos šiandie-
nius reikalus ir jos likim — buvo kasdien m s pasikal-
b jim tema, o nekart ir karšt disput . Mat, kuomet aš
pradžioj istorijos-filologijos skyriuj b damas ir daug Lietu-
vos istorija, etnografija užsiimin damas, buvau jau par ex-
cellence nacionalistu tap s ir maniau mums m s tautos at-
gaivinim ir jos švietim reik si istoriškais m s praeities
pamatais remti, P-ris, labiau realistiškai t dalyk ži r -
damas, reikalavo platinimo žini , ypa reikaling materialei
žmoni gerovei kelti, to d l jau tuomet buvo užsi m s vie-
nos agronomiškos broši ros vertimu“. Iš ia kildav karšt
gin , kurie baigdav si net susipykimu, nes P-ris užsispyr s
laikydavos savo nuomon s. „Manydamas pasiekt lietuvi iš-
ganym tik j material s kult ros k limu, jis, kaipo mate-
matikas, taip lygiai v liau medicina užsiimin damas, maža
k teskait apie Lietuvos istorij , ir tik v liau, jau gydytoju
b damas ir prad j s literat ra užsiimin ti, pajuto nemenk
sprag savo tautiškame apsišvietime, bet toli nuo didesni
bibliotek gyvendamas ir pinig stigdamas, jau ne taip leng-
vai gal jo papildyt, k jis Maskvoje dar b t gal j s leng-
viau padaryti. Beveik vienintelis jo užsi mimas laisvomis
nuo mokslo darbo valandomis — buvo griežimas smuiku,
laikraš i skaitymas, neretai — kortos, kuriose jis laim s ne-
tur jo. Kaipo autodidaktikas, jis griežime smuiku tobulyb s
pasiekti negal jo, nes muzikos lekcij ne m . Gražiai tik
griež lietuvišk dain melodijas. Prieg tam tarpais, nors
labai retai, b davo, užsiima ir piešymu lietuvišk motyv ;

taip jis, atsimenu, tur jo iliustrav s kai-kuri dain tekstus. Geriausiai, rodos, buvo papiešta jauna lietuv , ryman- ties k dikiu kaban iame lopšy, kaip iliustracija žinomos dainos:

Mo iute-motin le, mo iute-širduž le,
Vai tu tur jai didel vargel ,
Kol mane užauginai.
Dienel ms ant rankeli ,
Naktel j — lopšel .
Tu nurymojai baltas rankeles,
mane ži r dama.

Prie to tur jo dar gana gerai nupiešt iš Gvagnino „Sarmatiae Europaeae descriptio“ paveiksl keli Lietuvos kunigaikš i , k. š. Gedimino, Algirdo, Kstu io ir k., kuriuos v- liau jis man parod ; pagal tuos jo piešinius buvo produkuota Amerikoj t kunigaikš i paveikslai.

Savo santykiuose su nepaž stamais arba menkai paž stamais, ypa kitatau iais, P-ris b davo šiurkštus ir šaltas; ilgo laiko reik davo, iki sutirpdavo ledai apie nepasiekiam šird . To d l retai kam tepavykdavo susieiti su juo artimesn pažint . Dar ir intymioje pažinty su juo visada jausdavai saus , trumpai savo mintis reiškiant matematik . Pats jis buvo linksmo b do, nes vargo savo jaunyst je nepažino; su draugais buvo ne labai taikus, nes iš mažum s buvo prat s „komandieruot“ artimais sau žmon mis. Su tarnyst s kolegomis dažnai susibardavo. Kalba jo buvo trumpa, stati, sausa, dažnai pilna aštrios ironijos ir humoro.

Iš savo universiteto draug artimesn pažint tetur jo vien su Basanavi ium; su kitais nesugyvendavo, nes m gdavo akis jiems j klaidas rodin ti. Su rusais, nors ir j širdy neapk sdavo, dar pažint palaikydavo; bet nuo tikr j lenk , o ypa lenkberni , visados laikydavos iš tolo. j susirinkimus ne tik pats niekad neidavo, bet ir Basanavi i prikalbin davo neiti, nes tarp tuometini lenk student viešpatavo „duch patryotyczny polski“. Dar lenkus draugus iš Vilniaus, Minsko, Gardino, kurie save net „litvinais“ vadindavo, P-ris pak sdavo, bet su koroniarzais ir lietuviais lenkber-

niais nesyk per aštriai susikirsdavo. Kartais iš to kildavo net rimtesni konfliktai. Pav. 1878 m. sausio m. moz riukas Grudzinskis, P-rio sarkazmais užsigavęs, išvadino jį „przekl ty litwin“ ir net spiovė P-iui veidą. Šis, ilgai nelaukdamas, išsitraukė iš po kailini geležinį plaktuką, kur kaip kokį ginklą drauge nešiojosi, kaip kirsas moz r liui. Gerai, kad ne galvė, tik pet pataikė, — o moz riukas buvo silpnas, žemo ūgio vaikzas — jam ir perkirto kailinį gelumbą ir padarė kontuziją. Grudzinskis paklė tarp studentų didelį triukšmą prieš tokį negirdėtą „lietuvišką barbarizmą“. P-ris pareikalavo garbės teismo. Iš lietuvių tame teisme dalyvavo Basanavičius, Oleka, Kudirka ir k. Ištyrus, pasirodė Grudzinskio kaltę, kaip ant delno, ir moz r lius buvo priverstas P-r atsiprašyti.

Medicinos skyriaus P-ris 1879 m. Kaipo valdžios stipendiatui, buvo pasiūlytos jam dvi vietos: viena Sibirijoje, antra Demjanske. P-ris išsirinko šią antrąją. Čia pagyvenęs penkerius metus, persikėlė Ustį žon. Štai, dėl ko aš čia įėjau.

Supažindinti skaitytojai su P-riu, laikau savo pareiga patiekti platesni žiniai ir apie pačią Ustį žon, kur P-ris savo gyvenimą baigė. Pilnas Ustį žnos vardas yra: Ustį žna-Železnopolskaja. Mat, jos apylinkėse laukuose esama geležies rūdies. Jono Žiauriojo laikais tas rūdis kasdavo, versdavo geležim; iš jos darydavo kavalerijai pasagas, ginklus, vėlinis. Savo vardą ji yra gavusi nuo savo padėties prie upės Ižinos tekėtos Molog, tekančios už 60 varstų Volg (Ustjė Ižiny — Ustjužna). Ji yra apskrities miestelis, turintis tuomet, 5000 gyventojų ir 10 cerkvių. Tris pastatytas per kelis žingsnius viena prie kitos. Vienas pastatas turtingas pirklys; jis, susipykęs su antru pirkliu, tarė: „tu mano cerkvę nevaikšioti“. Užgautasis atsakė: „jei taip, tai aš pasistatau savo cerkvę, kuri tu nedrįsk man nei kojos kelti“. Panašiu būdu atsiradus ir trečioji. Mano laikais jos ištisus metus stovėjo uždarytos, be vienos dienos, kuri jose būdavo laikomos pamaldos. Šiaip jau miestelis nebjaurus: gatvės tiesios, plačios, cerkvės kai kurios gražios, renesanso architektūros, nieko bizantiška savy neturinčios. Gyvenimas ty-

l s, ramus. Jud jimo beveik jokio. Be didžiosios gatvės, visos kitos, ypač pakraštini s, vasar virsdavo žaliomis vejomis, nes buvo negrastos. Aikšt vidury miesto taip-pat vis vasar žaliuodavo, temindoma vien nakt joje besigananti palaid arkli . Ant Mologos kranto žaliavo originalin berž alja. Neatsimenu, kad b iau kada mat s Usti žnoj bent vien profesional vež j . Tevažin davo retkariais didži ja gatve vien turting pirkli žmonos ir dukters.. Net ir vaikai ia buvo ram s, tyl s; bent man neteko gird ti j r kaujant, nei matyti besipešant. Pragyvenimas buvo be galo pigus. Iki artimiausiai gelžkelio sto iai vien pus buvo 180 varst . antr —120. Artimiausias garlaivis vasar b davo už 60 varst Mologoj.

tok tat užkamp l buvo lemta patekti man, o keleriais metais prieš tai ir P-riui.

Kaip seniai jau ia begyvenan iam, P-riui buvo gerai žinomi visi Usti žnos gyventojai ir j butai. Bet, matyt, manydamas, kad mano finansai nekokie, nurod jis man but gana demokratišk — iš vieno vidutinio kambario ir sand liuko: šis tur jo man b ti koply ios vietoj. Buto savinink senut rus , jaunyst j gyvenusi Varšuvoj, taigi apie katalik kunigus tur jo supratimo, priimti mane savo nuomininku nepabijojo. Mandag s buvo ir kiti usti žie iai; n iš vienoju nesu prityr s jokio nemalonumo, nors vaikš iojau kunigo r bais. Išsikraust s iš lagamino savo knygas ir saviškai sutvark s kambar , kuriame teko ir valgyti, ir miegoti, ir rašyti, tapau Usti žnos, kad ir negarbingu, vis d lto pilie iu.

Pirmutin mano vizita, žinoma, buvo P-riui. Jis gyveno poniškai, miesto aikšt je, gražiuose pirklio Pozdiejevo namuose, užimdamas j antrame aukšte be virtuvės 6 ar 7 kambarius. To reikalavo ne tik oficial jo, kaip apskrities gydytojo, pad tis, bet ir jo šeimos reikalai. Mat, jis jau Demianske buvo ved s ir tuo laiku tur jo ketvert vaiku i Penktasis gim kiek v liau.

Pietario žmona buvo visais atžvilgiais artima moteries idealui: daili, simpatinga, gerašird , apsišvietusi, gera šeimink , vaikams visa širdžia atsid jusi motina, vyrui ištikimiausia

ir nuoširdžiausia gyvenimo draug ; ji vien tetur jo tr kum — buvo rus pravoslav ¹⁾, ne lietuv .

To tikybos skirtumo savo jaunyst je P-ris nejaut , nes. kaip ir kiti an laik jo draugai studentai, ži r jo tai per liberalizmo akinius.

Kas kita tautyb . Kad tarp lietuviu ir ruso esama didelio skirtumo, tai Pietariui buvo aišku, juoba kad jis dar Mas-kvoj bestudentaudamas buvo jau didelis lietuvi patriotas ir laik ne mažu savo nuopelnu, kad pat5 Basanavi i lietuvis-t n atvert s. Taigi vesdamas savo Marj Nikolajevn , o mei-luojamai tariant, Marusi , negal jo jis to tautyb s skirtum nematyti. Jei j kuriam laikui buvo pamirš s, tai ia kalta pirmoji meil ir jos monai.

Tos meil s apsvaigintas, pirm j savo moteryst s laiko-tarp praleido jis, laim s taur begerdamas ir apie niek kit negalvodamas. Bet v liau, susilauk s vaik , m vis labiau jaustis suklyd s ir nesyk, kaip žemiau pamatysim, lauž sau galv ir ieškojo keli tai klaidai atitaisyti.

Žmona ia, žinoma, buvo nieko nekalta; ji karštai myl jo savo vyr ir steng s j padaryti laiming . Žinodama, kaip jos vyras myli lietuvi taut , ji išmokino ir vaikus, kad t vo paklausti, tinkamai jam atsakin t . T vas tuo džiaug s ir man nesyk teko t kvotim b ti liudytoju:

— Kas tu esi? — klausdavo t vas vaiko.

— Ja litoviec, arba ja litvinka, — atsakydavo moti-nos pamokyti vaikai.

Gražu tai buvo gird ti, bet li dna dar s atsiminus, kad tie Pietario „litovcai“ ir „litvinkos“ n žodelio nemoka lie-tuviškai...

Neišken iau prie progos pa iam P-riui to nepasak s ir draug pasiteiravau, kaip jis, toks patriotas, gal jo tok klai-ding žingsn padaryti, vesdamas rus .

¹⁾ Apie P-rio žmonos kilm paskelbta kelios nuomon s. Basanavi-ius laiko j „apmaskolinta vokietaitė“, Miklašius — tiesiog „maskolka“, iurlionien — „surus jusia lenke“. Ąi pastaroji nuomon benebus tik artimiausia tiesai. Reik t tik ia nešti maž patais , kad toji „lenk “ Kosovi i t buvo kilusi iš Lietuvos lenk , nes P-ris, remdamasis žmonos genealogija, buvo šventai sitikin s, kad jo žmona kelintoje kar-toje esanti kilus iš lietuvi .

P-ris atvirai prisipažino suklyd s, bet draug nurod ir jo kalt mažinanias aplinkybes; jos buvusios šitos. Baigdamas universiteto studijas, Pietaris atostogomis vieš jo pas motin . Ši, par jus syk iš vietos klebono kun. Varkalos, papasakojo s nui, kunig lis patar s jai melstis Šv. Dvasi , idant jos s nus Vincas pasitaisyt ir met s bedievyst , sugr žt prie Dievo. Kuo r m s klebonas, sakydamas tai Pietarienei, nežinia; grei iausiai tai buvo davatk plepalai, kuriais kun. Varkala, matyt, buvo patik j s, nes P-ris niekad os bedievis n r buv s ir bedievyst s neplatin s. Taigi pyk s d l neteisingai darom sau priekaišt , jis motinai juokais atsak :

— Neimk, mama, to šird . Šv. Dvasia geras yra daiktas, bet ji labiau reikalinga pa iam klebonui. Man gi labiau pri tikt jo jaunoji gaspadin .

Motina neiškent nepasigyrus tuo s naus s mojum savo draug ms, šios su pagražinimais pakartėjo kitoms, galop Pietario žodžiai, gav nauj redakcij , pateko klebonui aus .

Šis palaik s tai savo gero vardo žeidimu ir pasidar s atviras Pietario priešas. Kur tik gal j s, steng si j atvaizduoti kuo juodžiausiai, taip kad P-ris negal j s niekur iš nam n aki parodyti. D liai to v liau jis n Lietuvon negr ždav s ir tuo b du d liai kun. Varkalos šmeižt netek s galimyb s susieškoti sau t vyšk je žmonos lietuva it s katalik s.

Be abejo, visa tai turi faktiško pagrindo; gal jo kun.Varkala P-riui nusid ti, skleisdamas apie j nepalankias žinias; vis d lto tai P-rio žingsnio pilnai pateisinti negali. D l vieno Varkalos žodžio nebuvo reikalo užsikasti Rusijos užkampy, sutraukius ryšius su t viške.

Tiesa, tie ryšiai buvo nutr k tik laikinai. V liau P-ris susirašin jo su broliu Kaziu, kur jis labai gerb , o jau jo mok jimu pasakyti tiesiog negal davo atsiger ti. Visus savo „atsiminimus“ jis daugiausiai yr suraš s iš brolio žodži ir tikrino, kad brolis kur-kas geriau sugeb dav s papasakoti. Štai jo paties žodžiai: „Ilgu man ir nuobodu be savo žmoni . Laukstu, jog n ra jau brolio. Šird man skauda, jog aš nesusp jau sunaudoti jo puiki kalb , jo tarimo b dus, jo prot piln lietuviškos dvasios. Tai ne tik mano vieno nu-

stojimas. Sveikas matei ir gird jai tik menk šeš l to, kas buvo mano brolyje... Ir tas menkas šeš lis Tamstai paneš jo epop j . Bet jeigu Tamstai b t tek paklausti t epop j iš pirm l p !.. Kaip dabar aš prisimenu praeit , tai man atrodo taip, jog šalia mano brolio reik jo tur ti stenografas ir siekti užrašyti diena nuo dienos ir jo pasakas apie atsitikimus Lietuvoje ir jo ištarimus, galop ir daugum jo darb . Ir turiu prid ti, jog ne d l kito ko, bet kaip tik d l to, kad mano brolis buvo savo gadyn s lietuvio tipas, tipas saugimis ir išbujoj s prie ypating , tiktai vienai senai Lietuvai teprideran i aplinkybi . Veltui aš siek iau sugrabin ti visa, kas mano atminty apie j užsiliko. Jau neišeis iš to, kas išeidavo iš jo burnos... Mano atminimai jo pasak , palyginus su jo pasakomis — tai išsikv p s ir prar g s vynos, palyginant su geru vynu“ ¹⁾. Tam tai savo broliui nor damas padaryti malonumo, jis buvo suman s išmokyti savo vaikus lietuviškai. Bet ia iškilo klausimas, kaip tai padaryti.

Motinai lietuviškai nemokant, beliko ar pa iam užsiimti tuo mokymu, ar pavesti tai samdytai lietuvaitei guvernantei, ar galop partraukti iš Lietuvos vaikams rusiškai nemokan i aukl lietuv . Bet pats užimtas ligoniais, tai važin damas po apskrit ir ištisomis dienomis kartais namie neb damas, imtis vaik mokymo negal jo. Išlavint lietuvai i , kurios b t gal jusios vaikus mokyti lietuviškai, tuomet nebuvo. Pats P-ris irgi dar nebuvo paraš s savo „Keidoši Onut s“, kur pirm kart nurodyta kelias panašioms išlavintoms lietuvaite ms gaminti. O be to, jei j ir b t buv , mokyti vaikai be tam tikros vaik literat ros nebuvo galima, o lietuviškos knygos anuo laiku, kaip žinom, buvo griežtai uždraustos ir persekiojamos. To d l beliko nebent parsitraukti lietuvaite tarnait . Bet ši, b dama bemoksl , ne k b t gal jus penket P-rio vaiku i išmokyti. Namie b damas pas brol , P-ris to neži r damas, buvo kviet s vien -kit lietuvaite tarnait važiuoti su juo Usti žnon. Bet šios, sužinoj , kad ten n ra nei bažnyios, nei katalik kunigo, atsisak vykti. Galop, jei ir b t

1) Sk. laišk iš 1900 m. birželio 21 d.

sutikusios Usti žnon vykti, b t gal jusios sudaryti P-riui rimto pavojaus. Nes žinia, kad P-ris yr parsigaben s kaž koki rusiškai nemokan i lietuvaite ir sak s jai šnek tis su vaikais lietuviškai, anks iau ar v liau b t' pla iai pasklidus mies iuke su 5000 gyventoj , atkreipus net valdžios ak ir b t' gal jus tur ti rimt pas k jam pa iam, o ypa jo šeimynai, kurios, vietos netek s, kur laik neb t gal j s tinkamai išlaikyti. Kad nukent ti b t tek jam vienam, jis to neb t' pab g s. Bet traukti vargan draug ir šeimyn , to jis tar s netur s teis s daryti. D liai to jis ir veng visa, kas tik gal jo padaryti j tartin valdžiai. Bet savo dvasiai atgaivinti jis betgi gan dažnai važin davo Lietuvon. Tai matyti iš Basanavi iui rašyto (94. 1-7) laiško, kur P-ris taip apie save rašo:

Jau kelintas metas, kaip aš, mets met , lankau t višk . Tai marti tai brolis suserga, tai brolis taip išsilg s namo parsivilioja pasimatyti. Ir mets met suku aš aplink savo t višk , kaip paukštis, ratus. Ir mets nuo meto tie ratai siauryn eina.

„Ilgai, sugr žus, man rodosi, kad kv puoju Lietuvos oru, ilgai mano pajautos gyvena t vyn s sp džiais. Upi upeli skardys, seni prabo i kapai, kur ant j j li di plati žilo Nemuno vandens erdv , Nerries patogios vingys, tušti šilai, gryni Padauguv s smiltynai su nuli dusia liaudim, — ilgai mano akyse dungso“...

Kaip veik P-r Lietuvos gyvenimas, tai matyt iš ši topat laiško žodži :

1892 m. parvažiauv s Lietuv , gr žtu syk ned ldien su broliu iš lauko... Ties viduriu kiemo lyg stabas mane ištiko. Išgirdau giedant giesm sutartinai dar man negird tu balsu. Giedojo mano brolio dvi dukteri ir, rodos, keturi vaikinai. Giesm buvo gan tiesmuka, kaip ir daugumas lietuvišk giesmi , bet tur jo savy tiek li dnos grožyb s, jog j ja aš ilgai atsiger ti negal jau. Ji monotoniška, bet klausydamas užmiršti apie tai... Tai tartum volung rykauja li dnai sodo medžiuose, tai lyg šile v jas gaudžia dejuoja. Kyla atminty seni, užmiršti jaun dien ios visoki vabal li balsais, skamban ios paukš i giesm mis... Tai skardo v sa užsupa, tamsi nakties slapta tvosteli... Neapsakoma galyb giesm je gyvena.

Kapai ant kap , ant kap kapai — tai m s t vyn . Tie kapai medžiais, medeliais apž l . O tie medeliai m s krauju ir ašaromis laistyti. Argi dyvai, kad taip li dnos giesm s j paunksnyje dygo? M s dvasios išminties ir jausm paj gos nuo amži giesm j ir pasakoj tvenk si. Ar dyvai, kad jos d l to galingos?

Ir v l lietuviška giesm skrenda lietuvio namus ir v l Medžiojim tartum pabudusi r kia: „auginkite girias“!

Pernai v l buvau namie. Kaip Atlasas, imdamasi gydavo nauj paj g , pripuol s bent akimirkai prie žem s, taip ir kiekvienas iš m - s gyja naujo veikimo ilgam, pabuv s t vyn j. O tas gimtasis kampas tai neapsakomai dosni versm visoki senov s palaik , visoki seny- b s ženkl ir m s senov s kult ros žymi .

Tose kelion s Lietuv P-ris užsukdavo Kaun ir lan- kydavo an laik garsiuosius m s veik jus. Pav. viename laiške praneša Basanavi iui (31. III. 92) štai koki žini :

B damas Kaune, aš nety iomis pasima iau su Jaunium. Apie Baranausk gana daug gird jau, bet, ties sakant, svarbaus mokslo inte- reso pas j ne jau iau ir ne buvau. Jis yra poeta. Na, o aš poezij , kad ir labai m gstu, betgi mažiau negu kalb ir istorij . Tu rašai juodu es tavo neprieteliai. Apie Baranausk nieko negaliu pasakyti, bet apie Jauni noriu gin yti. Apskritai apie j kalbant, turiu parašyti, kad jis man atrod protingu žmogum... Kitaip sakant, jis man pasirod ne tamsiu fanatiku, bet žmogum, kuris gali ir kitus suprasti, ne vien ku- nigus. Maža to, min damas tave, jisai nekalb jo, b k es s tavo prieši- ninkas ir neprietelis... Galop, apskritai kalbant, aš manau, kad n ra nei priešinink lietuvi , nei tingini , nei ger , nei brud ... yra tik vieni lietuviai.

Taip rašyti tegal jo karštas tautininkas, brangin s ir savo krašt ir savo tautyst . D liai to su savo tautyste P-ris nuo nieko ir nesisl pdavo, nors viešai demonstruotis su ja ne- m gdavo. Mielai palaikydavo santykius su vietos šventikais ir žymesniais valdininkais, išskyrus tik savo šmeiž jus, ku- riems rankos nepaduodavo. Por kart metus darydavo pas save pokylius, kur susirinkdavo visa Usti žnos inteligentija. Man bent du kart m nes tekdavo dalyvauti jo šeimynin je arbatoje. T arbat programa paprastai susid davo iš dviej dali . Pirma gerdavom, užkandžiaudami ir šnek dami su žmona ir vaikais rusiškai. ia P-ris pasakodavo, k važin - damas po apskrit yra pasteb j s, k domu ar juokinga yr mat s bei gird j s mieste. Kartais prisimindavo vairi ku- riorz iš praeito savo gyvenimo Maskvoj ir Lietuvoj studen- tavimo ir gimnazijos laikais. Atmint tur jo nepaprastai ger , pasakot labai jam sekdavosi, ypa geroj nuotaikoj esant. Taigi ir kalbos jam niekad netr kdavo. Žmonai ir vaikams atsi- sveikinus ir nu jus gult, jis vesdavos mane savo darbo

kambar, ia tai prasidavo kita šneka, atvira, jokių atžvilgių nevaržoma. Kalbavomės, žinoma, lietuviškai.

Mano rol tuose pašnekesiuose daugiausia buvo pasyvi: aš paprastai klausiau, palikdamas P-riui sunkesnį pasakojimo darbą. Pasakoti gi jis, matyti, mogo, taigi ir daugiau su radu. Usti žnoj bent vieną suprantant klausytoją. Tuo pasakojimo tema būdavo paprastai jo mylimoji S duva, jos gražioji Šešup, jos gyventojai lietuviai, prūsų, žydai, o ypač P-rio gimtinis Žirij-Gudeli kaimas. Kiekvieno to kaimo gyventojų jis žinojo netikrą vardą ir pavardę, bet ir smulkias charakteristikas ir net jų šeimyną naminių istorijų, siekiančių įtvy ir senelių, iliustruot konkrečiais gyvenimo atsitikimais, darbais bei domiais žodžiais. Neretai pasitaikydavo tuose pasakojimuose dalykų netikrumas, pasakingas. Aš tuomet išreikšdavau abejojimo dėl to faktą tikrenybos. P-ris nenusileisdavo, sakydamas taip tikrai būvęs, nes jam tai pasakojęs jo brolis Kazys, kuris nebuvęs melagis. Ir toliau pripasakodavo dalyką, dar nepanašesnis ties.

Tokie mudviej pašnekesiai užsitęsavo kartais ligi 11-12-ai. Jie man buvo nepaprastai brangūs, nes P-ris pasakodavo gyvai, dailiai lietuviškai kalba, papuošta senoviškais, tikrai lietuviškais, bet mano negirdtais, žodžiais. Aš tiesiog stebėjau, kaip tas žmogus, jau tiek metų nuo Lietuvos nutolęs, taip viską atmena ir taip dailiai moka kiekvieną dalyką išdėsti. Po kelių tokių Pietario draugystę praleistų vakarų aš kartą atsiveikindamas tariu jam:

— Labai ačiū už visus tuos domius dalykus. Tamsta dailiai juos papasakojai, aš mielai jų klausiaus. Bet kas iš to? Aš ne istorikas, mano atmintis trumpa. Nei aš jų surašyti, nei atminti netesiu... O tuo tarpu tie dalykai taip domūs, kad būt tikrai gaila, jei jie, pasilikę nesurašyti, dingt. Ar žinai, ką? Pabandyk visa tai fiksuoti plunksna. Mokėdamas taip dailiai pasakoti, sugebai ir surašyti...

Šis mano patarimas, man matos, padarė jam spūdžio. Nes kad ir išsikalbino jo kalbos ir rašybos nemokė, bet po kiek laiko mudviej pašnekesiai virto formaliais paskaitomis. P-ris užuot pasakojęs imdavo man vis dažniau skaityti iš savo parašytą rankraštį. Dažniausiai buvo tai vaizdeliai,

novel s, apysakait s iš lietuvi bei žyd gyvenimo. Man tie nauji dalykai labai patiko. Taigi, žinodamas m s anuometin s beletristikos, ypa original s, neturtingum , aš miau prikalbin ti, kad leist savo raštus lietuvi spaudon. P-ris iš pradži n gird t apie tai nenor jo. Mat, visa m s spauda jo tuomet iš Pr s ar iš Amerikos ir rus valdžios absoliu iai buvo užginta. Dalyvavimas joje buvo laikomas praskaltimu ir skaudžiai baudžiamas. P-ris tai žinojo, taigi ir pareišk man, kad n vienos savo ranka parašytos eilut s negal s leisti užsieniuosin, nes rašto paslap iai aikšt n iš jus, nukent t netik jis, bet ir jo šeimyna, ko jis leisti netur s teis s.

Tuomet aš padariau jam šitok pasi lym : jis man teikia savo rankraš ius, aš juos perrašau savo ranka; originalus gr žinu autoriui, o nuorašus siun iu ištikimiems asmenims, kurie ir persi s Pr sus.

Šiam pasi lymui P-ris nerado nieko beprikšti ir sutiko; patar tik d l atsargumo rankraš ius si sti ne iš Usti žnos, bet iš tolimesni miest , k. š. Rybinsko, Jaroslavljo ir kit .

Tur damas daug atliekamo laiko, aš mielai perrašin jau P-rio rankraš ius, ištaisydamas j rašyb , nes ji buvo savotiška, paremta vien suvalkie i tarme. Tuo b du aš perrašiau jo „Raugal Raul“, „Spargu io žied“, „Kaimo teism“, „Vinc Zanavyk“, „Anuo metu“, „Iršk“, „Du žydu draugu“ ir kitas apysakaites ir, prisilaikydamas aukš iau min t atsargumo priemoni , si sdavau „Apžvalgai“, v liau „T v. Sargui“. Rankraš iai laimingai patekdavo Tilž n ir po kiek laiko pasirodydavo išspausdinti. Vien kit savo rašt P-ris tar s b si geriau paskelbus „Varpe“ ar „ kininke“; juos perraš s, si sdavau tuos kairiuosius spaudos organus. Po kiek laiko gaudavau iš Lietuvos t -pat laikraš i naujus numerius su P-rio raštais ir teikdavau autoriui. Perskait s juos, jis nudžiugdavo, pamat s, kad jo darbas niekais nenu jo, kad yra skaitomas, kad ir slapta, vairiuose Lietuvos kampuose. Jam buvo aišku, kad toji laisvoji, rus necenz ruojamoji lietuvi spauda stipriai veikia liaud ir kelia joje tautin susipratim . Taigi tos kontrabandos paragav s, P-ris v l imdavo plunksnos ir rašydavo nauj vaizdeli ir pasakojim ;

jie man v l tekdamo perrašin ti. Numanydamas, kad Lietuvoj yra du neigiamuoju elementu —rusai ir žydai, P-ris savo scenas iš lietuvi gyvenimo dažnai traukdavo ir t sveitim taut atstovus, ypa žydus, nesigail damas jiems kar-tais ir aštresni satiros žodži . M. Biržiška savo „M s rašt istorijoj“ (1920, 100 psl.) prikiša už tai P-riui „klerikalin antisemitin tendencij “. Priekaištas, mano išmanymu, visai nepamatuotas. Tai vis tiek-pat, kaip kaltinti Gogol jo anti-rusiškumo tendencija, remiantis jo raštais, kur yra aikšt n iškelta gan daug neigiam rus gyvenimo pusi . Bet kaip Gogolio nieks nekaltina nusid jus rus tautai, nes žino, kad jis savo tipus n ra iš piršto išlauž s, bet m s iš gyvenimo, taip lygiai negalima daryti priekaišt ir P-riui, kam jis savo pasakojimuose žydus nesimpatinga šviesa nušviet s. Padar jis tai d l to, kad jis ži r jo m s žydus sveiko tautininko akimis ir naudojos gyvais faktais, likusiais vietos žmoni atminty ir daugiausia papasakotais jo brolio Kazio. Jei rusai ir žydai ne vien lietuvi nesyk yra nuskriaud , ir toki fakt tikrai b ta, tai ir P-ris, b damas realistas, tur jo piln teis juos savo pasakojimuosin traukti.

Pietario paži roms žyd klausim pas mus pažinti pravar-tu pasiskaityti jo apysakait „Du žydu draugu“ ¹⁾). Vienas j vadinos Joškus, antras Mauškus. Juodu abu egoistai, nesidrovi kits kit apgauti, o b vio kovoj net pasiryž viens kit nužudyti. Bet aukštesnioji instancija, rabinas ir kahalas, juos sutaikina ir sako iš Olekos pavogt grob teisingai pu-siau pasidalinti. Po 20 met Oleka sužino, kas j apvog . Teisme jis nieko laim ti nebegali. Tat eina pas rabin . Šis malšina Olekos pykt kat s prilyginimu. „Kai kat pel pa-gauna, tai ji pa da, o kai nepagauna, turi ieškotis maisto kitur. Taip ir žydėliai“. Nepatenkintas tuo žyd pasiteisinimu, Oleka gr ždamas namon galvoja, kaip ia žyd nusikra ius, bet nieko sugalvoti negali.

„Suprato tik aiškiai žyd galyb s priežast ; suprato taip pat ir m - s silpnyb s priežast . Žydas kiekvien žyd broliu laiko, žydas žyd sušelpia, žydas žydui padeda, žydas žyd užstoja, žydas žydo neišduoda, žydas ir neprieteliui žydui atleidžia, su juo susitaikina ir peln pasi-

¹⁾ „Apžvalga“ 1896 m. 1 ir 2 n- ris, 3—7 psl.

dalija,, kaip Joškus su Mauškum. Na, o kaip lietuviai su lietuviais pasielgia?! Pasigail k, Dieve! Pešasi, mušasi, bylin jasi, vienas kitam nebotus daiktus pramano, vienas kitam koj pakišti siekiasi, viens kit skriaudžia, žandarais siundo, pas žydus patarimo ieško, kaip savo brolietuv sunaikinti“...

Matom, P-ris daugiau bara lietuvius, neg žydus. Jokio ia šaržo, jokio žyd gyvenimo iškraipymo nerasi. Jis tepastebi vien, kad Olek namon begr žtant li dnos mintys buvo apmuscios, o nuo sav s tik tiek tepriduria:

„Na, ir man tai pasakojant nelinksma, nelinksma, tur b t, ir jums, skaitytojai. Bet prabo ykit — ne mano kalt . Kaltas ia gali b ti Joškus, Mauškus, kaltas rabinas ar Olekas, tik ne aš, to atsitikimo pasakotojas. Aš papasakojau, kaip po teisybei buvo... Ir man patikt kitoks tos pasakos galas, bet k padarysi, kitokio nebuvo. Kitaip bus tik tada, kada lietuviai susipras es broliai, kai ims kits kit šelpti, kits kit ginti, kits kitam nepavyd ti, kits kito neišdavin ti, gyventi meil j krikš ioniškoj, kaip Dievas sak ir kaip protas rodo“...

Žinodamas gerai, kad visa prekyba Lietuvoj yra žyd rankose, kurie patys vieni ir reguliuoja preki kainas, P-ris rašo straipsn „Keletas žodži apie didesniuosius m s reikalus“ ¹⁾, kuriame ir ragina lietuvius imtis prekybos. Kad d l ši ir panaši reiškini žydai gali apšaukti P-r antise mitu, tai aš suprantu. Bet kad toks blaivas kritikas, kaip M. Biržiška, t pa i giesmel gieda, tai mane labai stebina. Nes kiek man teko ar iau pažinti P-r , jis visai nebuvo žyd priešas. Anaip tol, kaip jau aukš iau esam mat , jis gerb t taut d l jos solidarumo, energingumo, mok jimo gintis nuo prieš , t. y. d l t savum , kuri lietuviams daugiausia tr ksta. Žyd Patriarch Moz jis laik tiesiog genijum. klausim d l ko Moz , išved s žydus iš Egipto, neved j tuojau pažad t j žem , Pietaris tur jo savotišk atsakym . Moz , girdi, numan s, kad su žmon mis, pasilgusiais Egipto duonos ir svog n , prisig rusiais Egipto stabmeldiškos dvasios, jis nieku b du negal si s užkariauti Palestinos; taigi ty ia ir vedžioj s žydus per 40 met po tyrus, kad seniai, tebeatmen Egipto tradicijas, išmirt , o j viet užimt nauja karta, gimusi tyruose, augusi sunkiose gyvenimo aplinkyb se, pripra-

¹⁾ „Apžvalga“ 1896 m. 1 ir 2 n- ris.

tusi prie kareiviškos disciplinos. Tik su tokiais vyrais jis tik jos nuveikti stiprius ir daugingus Palestinos autochtonus. Ir jis neapsiriko...

Tikri antisemitai Moz taip neži ri. Taigi daryti P-r antisemitu yra tiesiog tiesai nusid ti.

Jei ko jis instinktyviai nem go — tai rus . J neigiam - sias ypatybes jis buvo gerai ištyr s. Jas betyrin damas, jis yr pasidar s išvad , kad rusai yr kil iš senov s žiauri hun . V liau t savo hipotez jis prapl t , rodin damas visi Slav nai es hun ainiai. Man jis nesyk j yr d st s. Galop, trumpai suraš s, d dino „Žiny ion“. Pamat tai hipotezei jis man rad s Jornando ir Varnefrido Pauliaus raštuose. P-rio straipsnis šituo klausimu baigiasi šiais žodžiais:

„Visa tai b t pus b dos; tai tik b da, kad dabar iš Slav no len- da hunas“.

O kadangi iš Slav n jis geriausiai pažino rusus, tatai ir nenuostabu, kad j atstumian ias savybes kuo gyviausiai nupiešdavo. Kas nor t tuo sitikinti, tepaskaito bent popo Kosto ir Romano charakteristikas „Algimante“.

Tyrin damas rus b d , P-ris r pinos pažinti ir j istorij , sužinoti, kaip jie pl t s, kilo, augo, stipr jo, iki galutinai tapo milžinu, pavojingu Europai. Remdamasis tais tyri- n jimais, jis yr pasidar s išvad , kad priemon s rus galybei sukurti buvusios tryš: teisyb s neži rinti apgaul , krik- š ioniškumo nepais s žiaurumas ir niek neatsižvelgi s fiziškos j gos vartojimas. Tai esanti rus santyki su kitatau- iais kvintesencija.

Kaipo lietuviai, P-riui pirmiausia r p jo rus santykiai su m s tauta dabarty ir praeity. Tam tikslui prad jo jis skaityti senovinius rus metraštininkus ir istorišk j dokument rinkinius. Viename iš j surado 1440 metais padaryt tarp Naugardo ir Did. Lietuvos kunigaikš io sutarties rašt . Iš ia sužinojo, kad XV amž. Lietuvos ribos yr siek Demian- sko apskrities. Šiame dokumente sužym ta, kiek kuris kai- mas ar miestelis tur jo mok ti Lietuvos kunigaikš iui duokl s. Pav., Kuskas tur j s mok ti kunigaikš iui rubl , o tij - nui pusrubl . Moriovas 2 keturiasdešimt (dva soroka) vove-

ri ir petrin s rubl, Žabnas— dvylik kiauni ir keturiasdešimt voveri ir dar petrin s rubl ir t.t. Dar labiau nu-
stebo, surad s savo kelion se po Demiansko apskrit, daugyb
aukšt piliakalni, vietos žmoni tebevadinam „lietuvi
piliakalniais“ (litovskija sopki). Jie daugiausia susispiet tarp
kaim M o š i n o ir K a r i u t i n o, kurie anot P-rio, senov j
tur j skamb ti M š y n ir K a r i u o t y n . Visa tai yra P-rio
pla iai aprašyta ir paskelbta „Apžvalgoj“¹⁾.

Tos taip toli siekian ios Lietuvos ežios P-riui buvo ma-
lonu min ti. Bet iš antros šalies rus ekspansija, nust musi
lietuvius siauruosin Nemuno pakraš iuosin, žadino jame
gilaus susir pinimo. An laik Rusija atrod jam lyg kaž-ko-
kia baisi, tamsi j ga, galinti visai sunaikinti m s tautos gy-
vyb ir prie to s moningai einanti. T baiming min i ka-
muojamas, jis 1900 metais štai k yr paraš s:

„Jeigu ji (Rusija) nori išveržti iš vis turtus ir veržia, tai ar ji iš-
verš? Žinomas dalykas — išverš. Jeigu mes negal jom ikišiol atsiginti,
tai ir toliau negal sime. Svetimi negins. Bet gal man pasakyti kas, jog
ateis laikas, kada svetimos šalys supras pavoj sau ir ateis mums
pagalb . Tokiam aš atsakysiu šitaip: visoj Europoj be Rusijos yra 200
milijon žmoni . Rusijoj gi 130 milijon . Neužmirškime, jog per metus
priauga Europoje dviem šimtam vienas nuošimtis liaudies; Rusijoje —
vienam šimtui vienas nuošimtis. Ir taip kiek priauga visoje Europoje,
tiek priauga ir Rusijoje nuo vieno šimto, o nuo 130 milijon jau duoda
Rusijai viršaus priaugimo, neg visoj Europoj. Ir taip per metus visoj
Europoj priauga mažiau, neg vienoj Rusijoj. Per tai, kai praslinks šim-
tas met , vienoje Rusijoj žmoni bus tiek, kiek yra visoje Europoje.
Ir Europa visa dreb s nuo vieno Rusijos žodžio...“

Ir taip kasmet Rusija artinas prie tokio pad jimo, kokiame ji val-
dys netik mumis, bet ir vis Europ ... D l to apie gynim mus n r kas
nei m styti. Europa pati sav s nebegal s apginti“²⁾.

Ži rint vien šalto proto akimis, kitaip ir nebuvo galima
tuomet galvoti. Rusijos galyb buvo faktas, su kuriuo b ti-
nai reik jo skaitytis. Jei P-ris tik k pažym tu pesimistišku

¹⁾ „Šiaurin s ežios m s tautos, ir m s kunigaikštyst s senov je“, „Apžv.“ 1893, 18, 20, 21 n-riuose. Šis straipsnis, kaip matyt iš P-rio
laiško, rašyto 10-III-1884 m. d-ru i Basanavi iui, buvo jau parašytas 1883
m. ar dar anks iau. Sk. Dirva 1903 100 psl. Dar prieš tai 1879 metais
P-ris tur j s paraš s broši r „Svarbiausios rodos apie sod“, bet ir tos
nenor jo leisti savo vardu.

²⁾ Neužpelnyti Muravjovo laurai. „Žiny ia“, 1900, 2 n-ris, 109 psl.

pareiškimu ir b t baig s, tai jis b t suklyd s. Ta iau jis vadovavos ne vien proto, bet ir tikybos šviesa. To d l jis savo straipsn užbaig šiais kilniais žodžiais:

„...Jeigu mes negalime pasitik ti nei savo paj gomis, jei mes da mažiau tegalim pasitik ti Europa, tai mes galime pasitik ti Dievu ir Jo valia. M s šalis jau nepirm syk mato toki vergov . Už m j arši got tauta ir vald ilgus laikus; gotai išnyko, mes likom. Už m m s šal per m s neapsiži r jim lenk klastininkai, vald ilgus laikus; lenkai su savo nutautusiais bajorais žlugo, o mes likom. Dievo valia! Gal mes dar nepradžime, gal ir šita vergov išnyks, o mes liksime“¹⁾.

Matom, P-ris pasirod ia tikras pranašas. Rusija parpuol , Lietuva iškilo. Rusija, kurios galyb s jis taip bijojo, tikrumoj buvo milžinas molio kojomis.

Bet anais laikais nieks to suprasti negal jo. Nesuprato n P-ris. Suhipnotizuotas naujai padarytu Rusijos aliansu su Pranc zija, jis ilgai lauž sau galv , kaip ia ir pa iam ir visai Lietuvai išsigelb ti iš po car letenos. Pirmiausia jis kreip si d-r Basanavi i , gyvenus tuomet Bulgarijoj. Klaus jo, bene gal t jis tenai su šeimyna kaip nors rasti vietos, iš kurios b t galima šiaip taip prasistumti ir kartu su juo laisvai darbuotis Lietuvos labui. Basanavi ius atsak , bet neigiamai. P-ris, kaip paprastai, tar sau; „teesie Dievo valia“ ir vargo toliau Usti žnoj. Bet visai nurimti negal jo.

ia tai ir prasideda vair s P-rio projektai Lietuvai nuo rus atvaduoti. Pamatin t projekt mintis buvo ši: lietuviams išsigelb ti nuo paskendimo Rusijos j roj n ra galima. Kad lietuviai visai než t , reikia jie visi iš Rusijos išvesti, kaip kitados Moz buvo išved s žydus iš Egipto ir tuo juos išgelb j s. Ši savo id j P-ris išd jo man taip karštai ir kategoriškai, kad aš n ndr sau gin yti jos galimumo. Jei jau kitos išeities n ra, kaip tik išvesti, tai ir veskim. Bet kur? ia aš atsiminiau skait s kit kart apie antvyskup Zalesk lietuv , kad jis, b damas Apaštališkojo Sosto delegatu Indijorns, lank s Ceilono sal ir gal j s su vietos gyventojais susišnek ti lietuviškai. Jei taip yra, tai ceilonie iai b si gal m s tolimi giminie iai, taigi lietuviams sugyventi su jais neb si

¹⁾ Ten pat.

sunku. O kadangi ten žem derli, gamta graži ir klimatas puikus, tat ir reiki lietuvi emigracij užuot Amerikon, kur jie greit suamerikon visai nutausta, kreipti Ceilonan. Pietaris mano projekt atmet, nurodydamas, kad Ceilonas yra angl valdžioje, o anglai negeresni už rusus; užtenka tik prisiminti, k jie daro Irlandijai. Tuomet, nebeatsimenu, kaip Ceilono vieton buvo tam pat tikslui pasi lytas Madagaskaras. Šita sala yra didžiul, gamta ir klimatas neblogesnis už Ceilono. Tik m s nelaimėi kaip tik tuo laiku caras Aleksandras III sudar aliانس su pranc zais. Šie, b dami Madagaskaro valdovai ir rus aliantai, aišku, neb t' gal j palaikyti lietuvius prieš rusus. Tuo b du Madagaskaro projekto teko atsisakyti.

Po kiek laiko P-ris praneš man surad s nauj b simajai Lietuvai žem — Argentinuoj. Mano paklaustas, d l ko jis Argentin laiko m s kolonizacijai tinkam, P-ris atsak, kad ten žmoni sulyginti maža, neapgyvent plot didel daugyb, klimatas visai toks pat, kaip Lietuvoj, javai s jama tie pat, kaip ir pas mus. Belieka tik pasi sti lietuvis delegatas, kurs nuvažiav s Argentinon parinkt tinkamiausi lietuviams viet ir susitart su vietos valdžia d l pasirinktos srities perdavimo lietuviams. P-ris buvo taip persi m s tuo Argentinos projektu, kad net nor jo lietuvi delegato Argentinon misij pats prisiimti. Tam tikslui, žinodamas, kad oficial Argentinonos kalba yra ispaniška, buvo suman s išsimokyti ispaniškai. Kad šis sumanymas buvo rimtas, matyt tai iš fakto, jog P-ris buvo parsitrauk s iš Peterburgo ispanišk -rusišk žodyn ir m s j nejuokais studijuoti. Bet po kiek laiko, šal iau pagalvoj s, atlyžo ir iš min to žodyno tik tiek tetur jo naudos, kad gal jo konstatuoti, jog ispaniškas žodis zopotto ir lietuviškas ebatas yra kits kitam tiek skamb jimu, tiek prasme visai artimi.

Šiandien visa tai prisiminus, atrodo keista, kad P-ris, žmogus visais atžvilgiais šviesus, gal jo pasiduoti tokioms fantastingoms svajon ms ir rimtai svarstyti tokiuos ne vykdomus projektus. Bet psichologija tuos keistumus seniai jau yra išaiškinus. Mat, žmogus, gyvendamas sunkiausiose aplinkyb se, kol gyvas, niekados nenustoja vilties ir li dn tik-

renyb stengias pasaldinti bent išsvajotomis galimyb mis. Ir juo tikrenyb yra baisesn , juo daugiau žmogus gamina sau fantastingesni išei i iš savo faktiško skurdo. Ši dien Rusija teikia tam puikiausi iliustracij . Bolševik žudomi žmon s yra link patik ti kiekvienu žadan iu jiems palengvinim gandu, kad ir fantastingiausiu. Toki gand n n pilna yra visa Soviet valstyb . Jie remiasi naujomis pranašyst mis, reg jimais, stebuklais ir eina skersai ir išilgai Rusijos, visur mielai žmoni gaudomi ir šventai tikimi. Panašiai yr buv ir su mumis, nes kas dabar yra rusams bolševizmas, tas lietuviams anais laikais buvo caro Aleksandro III despotizmas. Taigi ir P-rio projektais skaitytojai neprivalo perdaug steb tis.

Aukš iau esu pamin j s, kad M. Biržiška yra prikiš s Pietariui netiktai antisemitišk , bet ir „klerikalin “ tendencij . Koks jis buvo antisemitas, jau mat me. Paži r kim n n, koks jis buvo klerikalas.

Klerikalais, paprastai, vadinama tie, kurie pataikauja kunigams. Jei P-ris b t buv s klerikalas, tai jis neb t' užsitrauk s savo klebono papeikimo ir neb t buv s šio išvaidintas „bedieviu“. Bet, mat m, P-ris buvo kun. Varkalos priešas, o ne prietelius. Antra, jei P-ris b t buv s klerikalas, jis b t labiau brangin s katalik tikyb ir neb t nusid j s Bažny iai, vesdamas rus sta iatik . Bet P-ris tai padar . Kame tat jo klerikalizmas?! Nebent tame, kad jis giliai tik jo Diev ir t savo sitikinim vienur kitur savo raštuose viešai yr pareišk s. Bet tuomet visi katalikai reikt pavadinti klerikalais, ko betgi nei mokslas, nei protingi žmon s nedaro. Taigi P-rio klerikalizmo n ra nei jo gyvenime, nei raštuose. Jis yr M. Biržiškos iš piršto išlaužtas. Klerikalas P-ris niekados n ra buv s; bet nuo to laiko, kai man pa iam teko jis pažinti, galiu tikrai paliudyti, kad jis buvo praktikuoj s katalikas. Kaip gyven s Naugardo gub., jis prider jo pla iai Naugardo katalik parapijai. Oficialiu tos parapijos ganytoju buvo Naugardo bažny ios klebonas. Syk metus jis aplankydavo žymesniuosius tos gubernijos miestus, klausydavo vietos katalik išpažinties, laikydavo pamaldas, krikštydavo vaikus ir atlikdavo kitokias religijos pa-

reigas. Apie kunigo atvykim b davu iš anksto pranešama vietos valdžiai, kuri ir pagarsindavo apie tai vietos katalikams. Sužinoj s kunig atvykstant Usti žnon, P-ris r pindavos surasti tinkam pamaldoms but , pad davu kuo gal damas išpuošti altori , pats atlikdavo išpažint , klausydavo miši , eidavo prie šv. komunijos ir, pamaldoms pasibaigus, kviedavos kunig pas save piet . V liau ir man tekdavo jo išpažini klausyti. Bet ir ia jis kartais pasirodydavo originalas. Pav. kart po išpažin iai prie piet m juokais kritikuoti dabartinius kunigus: jie, girdi, visai nemok parinkti sunkesni „pak t “. Štai, kad ir šiandien , kunigas skiria man, kai keliausiu pas tolim ligon , atkalb ti rožan i ! Na, kas ia per „pak ta“?!.. Ak aš rožan i kalbu kiekvienoje kelion je“...

Neb damas garbnora, P-ris, be abejo, netur jo ia tikslo pasigirti savo maldingumu. Grei iausia jis bus nor j s pažym ti, kad nuod m yra didelis daiktas — Dievo žeidimas, to d l ir atgaila už j neturinti b ti maža.

Kaip giliai P-ris pasitik davu Dievo Apveizda, parodo jo laišakai. Pav. viename iš j , rašytame man 1901 m. gruodžio 5 d. jis raš :

„Pernai man buvo labai sunku. Užgul neišbrendamos b dos ir paskandino mane... Bet štai atidav man vienas skolininkas netik tai šimt rubli ..., jau aš kaip ir oro gavau kv ptelti. Dav valdžia pensijos už metus (pusanthro šimto rub.), ugi ži riu nuo man s nukrito visos b dos... At jo betgi naujas metas su naujais vargais ir v l m mane skandinti... be jokios vilties. Baim prad jo mane imti. Reikalai dideli ir da auga kasdiena... Me iausi šen, me iausi ten, ir jokios vilties pagerinti pad jim . Prieš 35 m. b damas tokiam jau pad jime, kaip dabar, aš per neprot miau r žyti Dievui: „jeigu Dievas b t teisingas, ak tiktai. Jis ir mano daliai gal t ištekti k nors“. Netrukus Visagalis parod man vis mano kvailum . To maža. Jis man tada parod , jog paragavimas vargo ir nelaim s man buvo labai reikalingas... Daugely dalyk tada Viešpats mane pamokino. Dabar aš b - damas sunkiame pad jime visados atsimenu an pamokinim ir tyliu kalb damas sau: „Dievas geriau žino, ko man reikia,... Ir visados paskui randu, jog tai šventa teisyb . Š met man buvo labai sunku, sunku... be prošvaistos... be vilties... Aš atsid jau ant vieno Dievo su aklu Juo pasitik jimu. Šiandien mano ateitis v l jau lyg nušvito iš jo valios... O tolesn j ateity irgi žiba nors ir nedidel yltis. Garb tesie Dievui“...

Kitur nusižemindamas kaltina pats save, rašydamas:

„Mano bedugn mano rankomis iš pus s iškasta. Na, ir tai tiek to! Dievas duoda, visk reikia priimti ir laba ir pikta, ypa jeigu ranti pats save kalnu“.

Kad ir nemaž gera padar s, jis nesijau ia tur s koki nuopeln pas Diev . Dėliai to vienoj vietoj ironiškai pats apie save rašo:

„Jeigu Viešpats už nuopelnus dalyt dovanas, tai man likt nebent tuš ia Dievo dovan skrynia“...

Dar kitur priduria :

„... su ašaromis prašiau šv. Dievo tarn užtarti mane prieš Viešpat . O gal jie ir permaldaus Visagal . O jeigu ne, tai aš tik viena galiu pasakyti, kad Dievas teisingas yra savo darbuose ir da didelio gailingumo. Jis žino m s darbus ir baudžia, kaip t vas, ir bausdamas veda keliais, kuri mes nesuprantame. Mano pad jimas ne vien jaun lietuv gal perserg s nuo klaid , kurias aš dariau, tegu kuopla iausiai žino, tegul mano pad jimas eina m s broli naudai ir laimei“...

Tokio Dievo Apveizdos ir teisyb s supratimo net ne pas kiekvien dvasišk j rašytoj berasi. Šiuo atžvilgiu iš Pietario yra ko pasimokyti ir kunigui.

Tvirtai tik damas Diev ir myl damas J , P-ris giliai taip pat atjaut ir meil s artimo svarb tautos ir žmonijos gyvenime. Jo išmanymu, ši meil artimo iš lietuvio pirmiausia reikalaujanti myl ti kiekvien kit lietuv . Lietuvi tiek nedaug, kad kiekvienas iš j reikt branginti, kad ir nevisai geras. Taigi ir nereiki ži r ti, kad šis ar tas lietuvis šian dien yra brudas, nes ryt po ryt jis gali pasitaisyti ir tapti naudinga m s tautai j ga. Taip nusistat s, jis buvo griežtas priešininkas visoki peštyni d l partij ar pasaul ži r skirtum . Taigi perskait s mano teikt Amerikos „Vienyb Lietuvnik “ 1891 met ir suprat s iš jos negeistin d-ro J. Šli po veikim amerikie i lietuvi tarpe, P-ris suman š atvir laisvaman atvesti ger j keli . Tam tikslui jis paraš ilg , jausming J. Šli pui laišk , stengdamos rodyti, kiek žalos Lietuvos dalykams dar s šio niek neatsižvelgianti kova su religija ir Bažny ia. Kad Šli pas geriau duotus pagaunamas, P-ris pareišk , kad ir pats es s daug skriaudęs iš kunig prityr s, ta iau d l bendro lietuviyst s labo išsižad j s keršto kunigijai, nes žin s, kad ne vienas jos at-

stovas dirba naudingai Lietuvai darbu. Taigi savo pavyzdžiu ragino ir Šli p taip pat pasielgti. Laiškas buvo išsiųstas ir, be abejojimo, yr patekęs Šli po rankas. Bet visa P-rio iškalba ir širdies jautrumas nu jo niekai, nes Šli pas, žinoma, yra lyg akmuo neperkalbamas. Mat, laisvamanyb jam dogma.

Be jautrios širdies ir literatiško gabumo P-ris tur jo dar ir kit talent . Pirmiausia jis buvo labai pažangus gydytojas. S kmingesniam gydymui jis sumaniai sunaudodavo savo gil ligoni ir prast žmoni psichologijos žinojim . Be to, uoliai sekdamas nauj j medicinos literat r rus ir pranc z kalbomis ir bandydavo surasti ligoms nauj vaist . Tie jo bandymai neliko be pas k . Kai-kurias ligas, pav. škorbut , jis lyg ranka nuimdavo. Bet už vis didžias jis savo išrasta naujais vaistais ir nauju metodu d m tajam tifui gydyti. Š išradim jis taip brangino, kad laik didžiausioj paslapy ir tik mirdamas teketino savo žmonai atidengti savo sekret , kad ji gal t - iš to tur ti gero pelno. Bet, deja, ši paslapt jis, rodos, bus su savim pasi m s karst . Šiaip jau žmon - se tur jo didelio pasisekimo ir ger praktik .

Antra, kaip jau aukšiau esam min j , P-ris buvo taip pat ir matematikas. Tur jo nemaža matematikos literat ros, kuria mielai leido man naudotis, o v liau ir visai j dovanojo. Tiesa, teoretiškais to mokslo klausimais jis maža tesidom - jo, bet mechanikos dalykais jis ir v liau lauž sau galv . Tai matyti kad ir iš šito fakto. Syk , po vieno ilgesnio pašnekesio apie išgelb jim lietuvi nuo rusifikacijos pavojaus, P-ris paslaptinai prabilo: „Ar žinai, k ? Lietuviams išvaduoti labai daug pad t pavandeninis laivas. Jo konstrukcijos principas yra neabejotinas, aš esu j matematiškai ištyr s. Tur dami tok laiv , lietuviai gal t nugramzdinti vis rus laivyn ir tuo bauginti pat car . To laivo plan aš turi gatav . Žinoma, jis reikt gamintis kuodidžiausioj paslapy. Atskiros jo dalys reikt užsisakyti vairi krašt (k. š. Amerikos, Anglijos, Vokietijos) fabrikuose; šie, jas padar , tur t si sti išrad jo nurodyton vieton. ia jos slapta tur t b ti sud tos ir gatavas laivas slapta vandenin leistas“... Man visa tai atrod svajon , bet P-ris rimtai rodin jo, kad jo pro-

jektas ir galimas ir tikslus, nors to laivo plano neparod . Matyt, jis tebuvo vien jo galvoje.

Galop, tur jo P-ris dar ir dailininko talent , mok jo dailiai piešti tušu ir aliejiniiais dažais. Du savo paveikslu dovenojo jis ir man. Viename yra išreikštas „tikras“ Kristaus veidas, pieštas tušu iš senovinis kam jos, antrame Kristus nuimtas nuo Kryžiaus, adoruojamas angel , kopijuotas ant drob s dažais iš senovinio Skiavon s paveikslo. Abu dailiai atrodo, o man asmeniškai jie amžinai pasiliks ne kainojamai brang s, kaipo mirusio draugo atminimas¹⁾. — Be ši dviej buvo jis dažais nupieš s dar ir kelet Lietuvos regini , kurie kybojo jo kambariuose, kaipo dailus sien papuošalas. Tur damas geras, toli matanias akis, P-ris sugeb davo pagauti vairiausius šviesos ir vars atspalvius ²⁾. Taigi, be abejo, b t gal j s tapti žymiu Lietuvos dailininku, jei tik b t tur j s daugiau laiko lavintis dail je.

¹⁾ Apie šiuodu paveikslu savo laiške rašytame 1899 m. liepos 29 d. P-ris šiaip man raš :

„Atsimentate gal, anais metais aš sakiau J s Mylistai apie Kristaus paveiksl , atmušt nuo akies žiedo, esan io pas popieži . Ilgai aš rengiausi nupiešti t paveiksl padidintoje išvaizdoje, bet vis negal jau prisirengti tai per tingin , tai per darbus. Neverseniai vienok, atsid r s stv riausi aš už to piešinio ir atlikta. Kristaus paveikslas iš jo suvis vidutinis. Žinomas dalykas, jog tas paveikslas nieku nepan ši piešiamus ligšiol. Viešpaties Kristaus veidas vaiskus, orus ir su d me semi-tiškos kilm s. Tai ne veidas vokie io, piešiamo vokie i , tai ne veidas psaloms iko ar dia ko, piešiamo gud . Aš gird jau iš vieno gudo truput lyg apšviesto, bet tikin io žmogaus:

— Ot, šitok Krist aš suprantu. Jis gal jo toks b ti!

Je i J s Mylista nor site, tai aš ir Jums nupiešiu (tušu, ne dažais) ir nupieš s, atsi siu. sismagin s, aš miau ir toliau apie piešim tr s-tis. Pas vien paž stam pama iau abroz l: Angelai, besimeldžiantieji prie nuimto nuo kryžiaus V. J zaus k no. Piešinys es s Skiavon s. Ties sakant, tai ne pabaigtas piešinys, tik eskizas, bet man jisai iš tarpo matom kasdien patiko ir aš j persidirbau. Kopija iš jo labai pus tina. Vien tik perdirbau—tai Kristaus veid . Jis man pas Skiavon nepatiko, d lto aš, sekdamas paveiksl , esant pas mane (aukš iau aprašyt), veid truput perdirbau. Paveiksl lis iš jo nedidelis, ilgio $\frac{3}{4}$ aršino, plo io $\frac{1}{4}$ aršino. Labai puikios išvaizdos neturi, bet nuo jo dvelkia kaž kokiu orumu. Kristus, kaip gali suprasti, guli oloje, olos tuštumoje... apšviestas gana efektingai saul s šviesa, krintan ia iš viršaus per olos land “.

²⁾ Pav., viename laiške rašo: „Pakel je pat mijau bent-kelis girios medži daž tonus, kurie užsiliko mano atmintyje nuo sen dien , nuo pirmos kelion s po apšarmojusias skujotas girias“...

Be medicinos, visi kiti P-rio pam gimai (literat ra, matematika, dail) buvo drauge ir mano pam gimai. Taigi ir nenuostabu, kad linkom kits kit . Nepraeidavo savait , kita, ar man jo, ar jam man s neaplankius. Šnek niekados nepritr kdavo. Tur damas tok draug , n nepajutau, kaip mano penkeri met ištr mimas pasibaig . Kad ir nebuvo jis sunkus, bet savo ilgumu vis d lto kyr jo. To d l, bausm s galui at jus, aš, susikrov s daiktus ir atsisveikin s su Pietariais ir kitais artimesniais paž stamais, gr žau su džiaugsmu Kaunan, kaipo savojo vyskupo sostin n. Vyskupas tuomet buvo Paliulionis. Jis band mane vienur-kitur skirti, bet Kauno gubernatoriui Klingenbergui netvirtinant, pasilikau gyventi Kaune be vietos. Pranešiau apie tai Pietariui, jis man atsak . Tuo b du prasid jo m s susirašin jimas laiškais. B damas atsargus, Pietaris mano laiškus perskait s naikino, aš gi d jau juos vien prie kito, taip kad ilgainiui j susidar nemaža kr vel . Žemiau aš pasistengsiu padaryti iš j nevien ištrauk P-rio charakteristikai papildyti.

Savo laiškuose P-riui aš liesdavau kaunišk lietuvi gyvenim . Ne koks jis buvo anais laikais, bet vis šiaip-taip krut ta, kiek po rusais buvo galima. Tie mano laišakai, matyt, žadino P-ryje vis didesnio pasilgimo Lietuvos, ir jis 1899 metais, pavasar , išsir pin s sau keturi m nesi atostogas, atvyko su šeimyna Kaunan. Apsigyveno Rotuš s aikšt s 4-me n-ry, antrame aukšte nuo gatv s. Man per t laik gysi s praktikos ir gal si s su šeimyna išsilaikyti. Vaik leidimas mokslan vaidino ia irgi nemaž rol . Mat, Usti žnoj tebuvo vien mergai i gimnazija, taigi trys s n s teko leisti mokytis Naugardan bei Pskovan. Pietario biudžetui tai buvo nelengva pakelti. Kaune gi P-ris ne be pamato man vaik leidimas mokslus daug pigiau atsieisi s. Bet kadangi Kaunas paprastai vasaros metu tušt ja, tatai ir P-ris ne kiek praktikos tesurado. Pasirod , kad be algos pragyventi su tokia šeimyna, kaip P-rio, negalima. Gauti gi valdišk viet jis, kaipo katalikas, nesitik jo. Taigi išbuvo s Kaune kelet m nesi , norom nenorom tur jo gr žti atgal Usti žn .

Tas nepasisekimas apsigyventi Lietuvoj nemaža sl g „Keidoši Onut s“ autori . Jo laiškuose iš to laiko ima rastis

tam tikros melancholijos. Nor damas j nuraminti, aš 1901 metais, vykdamas Peterburgo akademijon, nutariau pakeliui aplankyti savo draug . Radau j sveik , bet gerokai atsimainius . Gyveno jis jau prastesniame bute, nors ir pa ioje didžioje Usti žnos gatv je. Matyt, tuo nor ta sutaupt šiek tiek skatiko, kad užtekt vaik mokslui apmok ti. Pri m mane atviromis rankomis; buvo prireng s net atskir kambar l mišioms laikyti. Bet aš, netur damas su savim bažnytini rekvizit , negal jau tuo pasinaudoti. Vieš jau por dien . P-ris parod man savo naujos k rybos vaisius, j tarpe — didžiul istorišk j apysak „Algimantas“. Tar m s, kaip ir kur ji išleisti. Buvo sutarta, kad P-ris, j užbaig s ir išdailin s, nusi s man Peterburg . Taip t dalyk baig , atsi-sveikinom, ir aš nukeliavau savo naujon vieton. Kaip paprastai, aš ir iš Peterburgo rašiau jam kelet laišk . Jis man atsakin jo. Bet po met netik tai gavau iš Pietarien s telegram : „Vyras sunkiai susirg s, prašo Tamst atvykti“. Su ta telegrama nu jau pas metropolit Klopotausk ir išd st s jam trumpai, kas yr P-ris, prašiau atleisti mane kelioms dienoms, kad gal iau savo draugui atlikti paskutin patarnavim . Klopotauskis leisti atsisak , bet patar telegrafuoti apie tai Naugardo kuratui. Pilydamas š patarim , aš mušiau telegram kunigui Kazilevi iui: „Prašau mano l šomis tuojau vykti Usti žn , suteikti paskutinius sakramentus d-ruai Pietariui ir jei mirt , j katalikiškai palaidoti“. Šis paklaus ir nuvažiavo, bet rado jau P-r k tik mirus . Taigi tegal jo tik iškilmingai palyd ti P-rio k n kapus. Aš gi, žmonai prašant, nupirkau Peterburge metalin vainik , kurs ir buvo užd tas ant P-rio kapo, ir parašiau jo nekrolog rusiškai, kurs ir buvo d tas kunig. Uchtomskio laikraštın „Peterburgskija Viedomosti“ (Nr. 280, 1902 m.). Palaidotas P-ris Usti žnos pravoslav kapin se.

Kadangi man r p jo paskutin s P-rio valandos, tatai ir prašiau jo žmonos detaliai man tai aprašyti. Bet šiai, kaipo suvargusiai moteriškei, to padaryti ne stengiant (ji tepadar tai tik daug v liau), pavadavo j vyriausioji jos dukt Antanina, kuri tuomet buvo jau baigusi gimnazij . Štai svarbiausios jos laiško ištraukos:

„Tamsta žinai, kokia nelaim ištiko mus taip netik tai ir greitai. Dar rugs jo 8 dien t velis vaikš iojo su mumis mug je ¹⁾, nors jaut s nekaip; mat, kamavo j kosulys, naktimis blogai miegojo, ir šon jam skaud jo. Rugs jo 9 d. gavo važiuoti Ochon už 62 varst nuo Usti žnos numir lio apži r ti. Diena buvo v juota ir šalta, bet t velis nesidav man ir mamai kalbamas ir apsilviko sen vatin palt ir net kaloš nepasi m . Kely jis smarkiai peršalo. Ochonoj dar j pašauk prie mirštan ios d-ro Bon kausko sesers. T velis ten nuvyko už 1½ varsto, bet kely jam pasidar taip bloga, kad jis, netek s kvapo, tur jo atsis sti ant kelio ir vos ten nenumir . Namon sugr žo rugs jo 10 d. visai susirg s, vis nakt vaitojo, nesumerk aki , m iojos, dusulio kamuojamas. Bet ryto met atsik l ir 12 d. dar vargais negalais aplank t v Makarij (šventik). 13 d. atgul ir jam pasidar taip bloga, kad mes telegrafavom Ochonon d-rui Bon kauskui, kad jis atvykt , 14 d. jis buvo pas mus, ištyr t vel ir rado jame kapiliarin bronchit , šiaip jau nieko pavojinga. 15 d. t velis jaut si žymiai geriau, juokavo net vargšelis, nors ir nebe steng garsiai kalb ti, tik pašnibždom ²⁾. Vakare sukviet mus visus paži r ti, kad jis yr atgul s, bet po teisybei jis gul ti negal jo ir ištisas naktis praleisdavo, s d damas susiriet s ir snausdavo rankomis pasir m s. Mi got jis nemiegojo nuo 10 rugs jo. Rugs jo 16 d. t veliui pasidar v l blogiau, o 17- jis vos neužduso, visas pam lynav s. 17- v l muš m telegram d-rui Bon kauskui, bet kai t veliui dar sunkiau pasidar , pakviet m d-r Pieškonsk , kurs su ašaromis prikalbin jo t vel pakviesti d-r Kostin , su kuriuo t velis buvo piktuoju. Šis užraš vaist ir t velis sutiko juos imti. Kostinas pareišk , kad t velio liga pavojinga. O, kokia tai buvo baisi diena! Mes negaljom net verkti, nes t veliukas su baime ži r jo m s akis. Išblyšk s, raudonais taškais skruostuose, dubusiomis baimingai ži rin iomis akimis, kas valand l nuo baisi skausm mušamas prakaito, t velis m iojos lovoj nebe stengdamas nei atsis sti nesusiriet s, nei atsigulti, privargintas nemigos naktimis.

Prie ši k no kan i prisid jo dar ir dvasios kan ia — tai s mon , kad mirtis artinasi. Taigi visiems, kas tik t dien j buvo aplank , sak „sudieu“ ir vos kvap beatgaudam s kartojo: „mirštu“. Ypa j kamavo susir pinimas, kad jis mus palieka be duonos k snio. Dieve, kaip jis kankinosi. Doktorai užraš jam deguon ; jis kiek gal damas steng s traukti jo plau ius, bet palengv jimo nesusilauk , nes deguonis nebe gal jo patekti plau iuosin d l bronch uždegimo, kurios visos buvo šlapumo pilnos. Nakt t velis baisiai prisikent jo. 18- jam pasidar kiek geriau, jis tapo gyvesnis ir steng s mums dr sos priduoti. Bet 19- nakt t velis vos nenumir . Aš pati b gte b gau daktaro. Šis

¹⁾ Usti žnoj rugs jo 8 d. esti didel metin m g .

²⁾ V lesniame Pietarien s pranešime pažym ta, kad t dien jis yr kalb j s su žmona „apie savo miel Lietuv ir savo nor jai dar kuo nors patarnauti“.

atvyk s pasak , kad jei t velis neužmigs ir iki ryto nepager s, tai tur s mirti už keli valand . Tamsta suprasi, k mes tuomet tur jom jausti; jis regimai geso ir t dien jam pasidar taip bloga, kad jis visus susikviet s tar atsisveikindamas: „Myl kit mam , gyvenkit draugiškai ir neb kit savy piktuojū“. Aš negal jau nei verkti, mama ir Mania (sesuo) verk kituose kambariuose. T veliui davin jome šampano, kamparo, digitalio; nakt pagaminom šilt voni ir taip dar 19- atkojojom j nuo mirties. Nakt jis net buvo užmig s dvi valandi. 20- jam buvo bloga, jis nebetur jo j g atsikos ti ir tekv pavo vis laik deguoniū. Vakare jis mai užmigo ir iš pradži pramiegojo 1½ valandos, jam pasidar lengviau ir jis tar : „Seniai jau man nebuvo taip lengva“ ir godžiai gr pien ; 8 val. 40 m. jis v l užmigo. Mes nudžiugome, mama man , kad jis ištikr j taisos ir nu jo kiek pasils t. Aš pasilikau prie jo kr sle bes dinti. Lygiai valandai praslinkus, jis atsis do. Aš nub gau kabinet pas daktarus. (Mat, pastar sias dvi dienas daktarai paeiliui pas mus dež ravo), bet t velis šauk vien Kostin . Šis kaip tik t dien buvo pas mus. Kostinas atvyk s paklaus t velio, kaip jauias? Šis vargiai atsak : „nežinau, nesuprantu“. Aš nušluos iau jam šalt prakait ir manydama, kad jis Kostino žodži nesuprato, v l paklausiau: Ar Tamstai geriau? Jis ir man atsak : „nežinau, nesuprantu, ar aš miegu, ar ne?“ Aš sakau: „Tamsta nemiegi, atbudai, išmiegoj s pustre ios valandos, Tamstai geriau?“ O jis v l: „Nesuprantu, grei iau mane prikelkit“ ir m palengv l lenkti galv pagalv , lyg užmigdamas. Aš pama iau, kad ia bloga ir nub gau pas daktar , o šis su ašaromis tar : „aš ia nieko daugiau negaliu ir nieko daugiau nežinau“. Aš prik liau mam iš miego, bet ji nieko nesuprato ir mes j varu atved m prie t velio. ia sub go daktarai, pak l t vel už pe i ir jis tyliai, tyliai numir . Veidas pirma buv s suvarg s, mai pakit jo, tapo ramus ir nuostabiai malonus ir net lyg šyps s. Tokis jis liko iki ketvirtadieniui, kuomet mes j laidojom. Mama buvo lyg stabo ištikta ir nesiliov verkus. Mes jai dav m piln šampano stiklin ir ji m s paguldyta lovon vis nakt išmiegojo. T vel nuplov , apvilko ir paguld ant stalo. Usti žnos gyventojai parod mums daug užuojautos. M s paž stamos ponios vis laik lank mus, taip kad net ir t velio mirimo dien nebuvome vienos. Mums surinko apie 200 rub., kad mes gal tum m pragyventi, iki susilauksime valdiškos pensijos“.

Aprašydama savo t vo mirt , Antanina Pietari t , be abejo, yr nupiešus paskatines jo valandas tikrai. Ji suraš visa, k jos akys mat . Bet kas dar si sergan io ir mirštan io dvasioj, to ji žinot negal jo, juoba, kad P-ris, savo kitaip tikin ios šeimynos sitikinim drumsti nenor damas, niekad apie savo religinius sitikinius nekalb davo, nors pats, kaip mat m, nebuvo šiaud katalikas. Tikybos svarb gyvenime, o dar labiau mirties valandoje jis šventai gerb . Tai matyti,

kad ir iš šio doma susitikimo, padariusio jam labai didelio spaudimo. Syk Demiansko ligoninėje jam teko matyti mirštantį kažkaip ten užklydusį lietuvių kaimietį. Žinodamas, kad kunigo nesulauks ir kad aplinkui svetimi, kitaip tik žmonės, šis prieš mirdamas, sujungęs visas paskutines savo spaudimas, taip karštai ir savotiškai kilniai melstis ir nuodėmių atleidimo Dievui prašyti, kad P-riui tai matydamas ir girdamas nustebęs ir susigriaudinęs. Šis susitikimas P-riui pats nesukėlė manų pasakojimų, pridurdamas, kad jis vien tokią krikščionišką mirtį savo amžiuje tematizavo. Taigi galimas daiktas, kad ir P-riui, tokioje pat padėtyje atsivėrus, buvo atsiminęs aną mirštantį lietuvių ir jo žodžiais ar savais panašiais Dievui šaukęs. Tam jis užtektinai turėjo laiko ir progos, ištiesas naktis lovoje susirėmęs su besidėdamas, nekieno nematomas, pats vienas su Dievu kambaryje besikalbėjęs. Šiaip ar taip, gyvenęs, kaip katalikas, jis be abejonų ir mirties norėjo, kaip katalikas.

Nėra niekaip dar tarti keletas žodžių apie P-riui laidotuves. Jis aprašymą randame tame pat A. Pietariui taisyklės laiške. Štai kaip kurios joms smulkmenos:

„Laidotuvių reikalavimus pildantis P-rius Pieškonkis su Trusoviene. Osinovskaitė, Mandelštamas ir Korti irgi dar, kaip galėjo. Tavo Makarijus ir Dimitrijus (šventikai), neatsižvelgdami į tai, kad vienas gali netekti pensijos, kitas tarnybos¹⁾, atėdavo kasdien ir laikydavo po keletą kartų dienų panichidas už tave, iki kunigui (Kazilevičiui) atvažiuavus. Labai tamstai aš už tave; tave, aš manau, buvo malonu, kad tave laidojo tikras lietuvis...“

„Laidojom rugsėjo 23 d. 10 val. ryto. Žmonės buvo didžiausią daugybę. Kėnė kapus nešė tave velio paštamieji. Brolis Jurgis teatvyko draug su kunigu Kazilevičium ir buvo tave mirtimi tiesiog prisilėgęs. Jis vis laiką ramino Pieškonkis“.

Taip tai draugų pagerbtas, šeimynos gailiai apraudotas, pravoslavų šventikų ir katalikų kunigo atgiedotas surado sau P-riui amžino atilsio vietą tolimoje Rusijoje, svetimos Užtiesos žemės kapinėse, nesulaukęs spaudos grąžinimo nei Lietuvos nepriklausomybės. Toks buvo Dievo lėmimas. Tiesie šventa Jo valia, kaip dažnai sakydavo nabašninkas.

Miname Pietariui taisyklės laiške radau dar ir šį priedą :

¹⁾ Mat melstis už nestatytą šventikams buvo draudžiama. Taigi tave Makarijaus ir Dimitrijaus žygis buvo jiems ne be pavojaus.

„Kun. Kazilevi iaus patariama siun iu Tamstai visa, kas lietuvi kalba t velio palikta. Aš manau, kad t velis bus patenkintas, jei vienas kitas jo rašinys bus naudingas Lietuvai. Prašom perži r ti visa, ir kas tiks, paleisti žmones“.

Siuntinys at jo drauge su šiuo laišku. Rankraš i buvo gerokas pundas. J tarpe radau užbaigt „Algimant“, kur ir pasiun iau netrukus kun. Milukui. Be „Algimanto“ buvo ia: „Iš mano atsiminim“ ir kai kurie smulkesni dalykai, drauge ir kelios P-rio užraš knygos su ištraukomis iš rus kronik ir kit perskaityt veikal. Kas tiko spaudai, buvo anks iau ar v liau išsiuntin ta tai Amerikon, tai Pr sus. Užraš knygos lieka pas mane.

Mirdamas P-ris paliko žmon ir penket vaik : dvi dukter Antonin (Tonia) ir Mar ir tris s nus — Jurg (Žoria), Adelfij (Adia) ir Vinc (Vitia). Antonina yra baigus aukštesnius mokslus; kur laik priešpat kar mokytojavo Taurag j, ia ir ištek jo už ruso mokytojo. Buvo sveika, stipra, energinga, linksmo b do. Mar paaugus susirgo nervais ir gavo palinkimo melancholij . Iš s n Jurgis pasirod tur s gabumo piešti karikat ras; j jis yr nemaža pripieš s, bendradarbiaudamas Maskvos satiriškuose laikraš iuose. Adelfijuje pasireišk paveld tas iš t vo literatiškas talentas. Jis raš rusiškai puiki , tikrai poetišk eil raš i . Vieš damas su motina kur laik Anykš iuose, jis yr gražiai apdainav s Lietuvos gamt .

Apie Vinc , vis jauniaus , aš neturiu joki artimesni žini . Karui už jus, visi jie išsikraust Rusijon. Ar jie teb ra gyvi, man, deja, neteko sužinoti.

II.

Visa, kas aukš iau parašyta apie Pietar , užtektinai charakterizuoja j , kaipo rašytoj , lietuvi ir žmog . Ta iau ši charakteristika toli gražu n ra pilna. Jai papildyti reikia dar pažinti ir Pietario vidaus gyvenimas. Medžiagos tam tiekia jo laiškai. J jis yr paraš s gana daug. Vieni, pav. Basanavi iui rašyti, yra jau paskelbti. Kit tepaduota vien šiekios tokios ištraukos, o yra ir visai nepaskelbt . Aš ia tenau-

dosiuos daugiausia man rašytais P-rio laiškais. J viso labo užsiliko 36 pilni, ir kelios dingusi nuotrupos. Jie apima laikotarpį nuo 1894 lig 1902 m. J parašymo laikas daugelyje nepažymtas. Dar tai P-ris iš perdidelio atsargumo. Kiti v l, b dami pradti vienu laiku, o užbaigti kartais po keli savai i, nei negaljo turti vienos griežtos datos. Pav. vienam laiške pažymta: „pradta prieš užgavnes, o pabaigta dabar“; kitame man praneša: „Vakar sugrįžau iš apskrities ir šiandien pabaigiau senai pertraukt laišk“. D liai to sutvarkyti jie griežtai chronologiškai beveik negalima.

J turinys labai vairus. Pirmj viet juose, žinoma, užima P-rio ir jo šeimos reikalai, bandymai ištrkti iš Usti žnos ir gauti viet kitur; toliau jo literatiški sumanymai, polemika su recenzentu jo „Keidoši Onut s“, lietuvi spaudos klausimas, vairiausi mokslo dalykai, pradedant nuo medicinos ir baigiant archeologija ir praistorija. Vis tai labai domu, taigi ir tariuos, b si ne pro šal dav s ia iš t laišk trumpesni bei ilgesni ištrauk. Prad siu nuo mokslo dalyk .

Kaip daugelis lietuvi, P-ris buvo didelis mokslo m g jas. Viskas jam r p jo, kiekviena nauja knyga j domino. Bet draug jam buvo aišku, kad žmogus apžioti tegali vien siaur mokslo srit . Tod l viename laiške jis melancholiškai ir pažymi:

„Kaip pagalvojau, jog akyva tiek daug pasauly, o žmogaus amžius taip trumpas, tai ir prapuola noras visk matyti ir visk skaityti. Ir tik su atsid s jimu primenu, jog taip daug ir taip artim dalyk nežinau, kaip lietuviškos pasakos, kurios gal t šiek tiek nušviesti man m s proseni senov s b d . Bet k padarysi! Turiu apsieiti ir be to. Ak škotai apsieina be kelni “...

Iš ia matom, kad mokslas P-riui buvo brangus ne pats sau, bet kaip priemon Lietuvai ir jos praei iai geriau pažinti. Tai patvirtina ir tolesnis to pat laiško t sinys, nes P-ris rašo ten štai k :

„Noriu su Tamsta pasidalyti viena labai keista mintimi. Danguje tarp matom žvaigždži vienas laiko judan iomis, kitas nejudan iomis. Tarp nejudan i skaitoma ir Gryžulio ratai. Bet jau Cassini rod , kad daugumas taip vadinam nejudom žvaigždži slenka sau iš palengva padange. Paskutini laik astronomai šit mint tiktai patvirtino. Slenka iš l to beveik visos žvaigžd s, slenka ir Gryžulio ratai. Šita

žvaigždyno išvaizda nevisados tokia buvo, kaip dabar, ir tai labai akiva. Pirmiausia neužmirškim, jog lietuviai šit žvaigždyn vadina Gryžulio ratais. Paskui paimkime ir paži r kime, kokia jo išvaizda dabar, ir kokia buvo prieš 50.000 met . Dabar šitas žvaigždynas turi išvaizd randelio su rankavetu, arba jau daugiausia vežimo su dyseliu, prikergtu prie vieno rato. Prieš 50.000 met žvaigždynas tur jo išvaizd pirmagalini rat su dyseliu ir su skieto vežimo dalia. Aš toki išvaizd ma iau knygoje „Astronomi eskije vie era“ Kleino. Ir tai man bruka minti, jog labai gal b ti, kad lietuviai vard žvaigždynui yra dav prieš 50.000 m., kitaip sakant, jau prieš 50.000 m. dar kad ir silpnus astronomiškus steb jimus, taigi buvo ne gyvuliai, bet žmon s“.

Toji pastaba stumia P-r toliau — ieškoti lietuvi kult - ros senumo rodym . Be Gryžulio rat , jis randa dar du ši-toku rodymu:

1. „Šveicarijos kalnuose rado žuolin laiv ... užsilikusi nuo t gadynei , kada marios bangavo po dabartin Šveicarij . To laivo išvaizda suvis panaši avižos valt , o val ia vadina pas mus ir a vi ž o s v a l t i r l a i v .

2. Freitagas aprašydamas senov s europie i gyvenimo b d ... sako, jog kult ros pradži vokie iai m ne iš Rom n , tiktai iš taut , gyvenusi ryt ir žiemi kamp , Labos up s apygardoje. O tenai prieš vokie i at jim gyveno tiktai lietuviškos tautos, nuo kuri užsiliko žym s upi , ežer , kaln ir kit prigimt daikt varduose“.

Kad ir brangino P-ris tuos savo rodymus, bet laik juos ne visai užtenkamais. Jis malon jo surasti kitoki dar rodym senov s m s pasakose ir padavimuose. Tod l ir raš toliau:

.Kad tose m s pasakose nesyk yra užsilik keist žini , tai galite matyti iš šito:

1. Vienoje pasakoje, kuri gird jau iš savo motinos, pasakojama apie kares lietuvi su „kryžiokais“. Taip sta iai pasakoje jie ir vadinama „kryžiokais“. Toje pasakoje yra epizodas panašus epizod iš Pers istorijos.

2. Antroje pasakoje... yra žinia, jog po žeme gyvena bobut (tur b t stabmeldiška Žemin l), turinti ir dukter ir s n . Toje gi pasakoje pasakyta: „O po žeme, kaip ir ant žem s: ir saul švie ia ir m nulis“.

Toliau cituoja P-ris por žini apie m s senov s kult r , paimt iš sen metraš i , b tent:

1. „Atvažiuodami pas Krivi -Krivait klausin davo, kur patek s toks ir toks j gimin , tiktai k mir s. Paduodan i t žini išmanymu, Krivi -Krivaitis su pagalba „velnio“ apipasadav s atkeliavusiems, kaip numir lis buvo pasir d s, kaip mir s“. Pietaris, laikydamas velnio hipotez „obskurantiška“, sp lioja, atskiros Krivi žiny ios susisiekdavusios telefonu ar kitu koku panašiu taisu.

2. Tai žinia apie lietuvi mok jim daryti led vasaros metu. „Ikšiolei m s mokslininkai tegal jo daryti led tiktai po nedaug ir brangiai. Tiktai su atradimu skysto oro gijo sekreto ir pigaus ir platesnio darbo“. Bet, deja, t žini , draug su daugeliu kit senov s žyniai ir burtininkai yr su savim nusineš žem .

Kaipo m s senos kult ros padarai, r pi P-riui ir senoviniai lietuvi par dai. Tam tikslui jis studijuoja archeologij . Beskaitydamas Tolstojaus ir Kondakovo leidinio „Rus-skija drievnosti“ penkt j s siuvin , jis rado 49 psl. galvos par do rasto Liucino kapuose paveiksl . Ten pat 94 psl. rado piešin galvos par do, rasto Kazaniaus gub., 95-me psl. jis rado nupiešt „Longobartišk koron “. Pranešdamas man apie tai, jis taip toliau rašo 1900 m. gegužio 19 d.

„Negaliu Tamstai nei pasakyti, kaip tai mane sudžiugd šitie radiniai. Dabar galiu pasakyti: jeigu zanavykiški tresai buvo diademos prototipu, tai m s p a k a l k tapo „Longobart koronos“, o gal ir vis kit prototipu. Sakyti galima, jog kaip tresai, taip ir pakalk yr m pradži iš svetim par d . Ties sakant, man vis tik tiek. Bet kad suprastumei, d lko aš rašau pirma t , o ne kit mint , pasakysiu štai k : kai matai einan i kar lk , pasir džiusi šventadieniškai, tai atrodo, lyg ant jos galvos b t pakalk , tiktai užskleista skepeta. Kar lkai skepet numetus, pamatai savo apsirikim : ant jos galvos ne pakalk , tik lyg kepur ar bobiškas gobtuvas su dugnu. Ir taip m s kaimynai finai-kar lai vartoja panaš galvos par d . Bet d lko su dugnu? Gi d lto, kad jie gyvena šaltoje šaly, kur pakalk b t buvus labai prastas uždangalas galvai žiemos metu. Longobartai tur jo suvis toki jau pakalk , kaip m s . Bet atsiminkime, jog tie longobartai yr iš j iš šaltos Skandinavijos. Išeidami iš ten, jie b t atsineš galvos par d su dugnu, kaip fin par das. O jeigu pas longobartus randame be dugno, kaip pas m s kampo lietuvius, tai turime manyti, kad arba jie t par d pasiskolijo, arba prasiman patys b dami šiltoje šalyje—Italijoje. (Iš fin jie negal jo imti, nes ši par das su dugnu). Sp liodami, jog iš longobart mes m me pakalk , turime tarti, jog longo-

bartai iš Italijos atb go Lietuv savam naujam išradimui parodyti. Lietuviai Italijoje nežymu, bau b t buv , Kristui gimus, o jeigu ir b - t buv , tai sunku b t jiems nunešti pakalk s paveiksl Kazaniaus r dyb ir nunešus, numesti ten, nepaliekant aiškesn s žym s pas finus. Jeigu ten paliko atdar (Kazaniuje), tai jau ir pas finus nekitoki b t' palik . Finai at jo v liau m s šal , nei longobartai ir net nei gotai ir hunai Slav nai. Tiktai pasitraukus vakarus slav nams su gotais, tušias vietas jo finai ir plaiai pasiliejo po Europos ryt šal . Longobartai-viniliai jo pro m s šal tada, kai nebuvo nuo m s' arti fin , d lto vienoks galvos par das buvo pas mus, da neatsiradus finams ir j grebšiukui. Kazanius ir jo r dyba senov je buvo tai sodybos Kamos-Bulgar — tautos, aukštos pramone ir išradimais, kuri gal jo dirbti ir m s šaliai. O antra — Tulos r dyboj gyveno m s tautieiai ir gal jo nesyk patekti Kazaniaus r dyb ir ten numirti ir tapti pašarvotais. Bet tai vis tiek. Man gana to, kad aš matau panašius galvos par dus vartotus giliausioje senov je“.

Betyrin damas senovin s lietuvi kult ros žymes rus veikaluose, P-ris rasdavo žini ir apie senov s rus kult r . Bet ši, ar iau prisizi r jus, pasirodydavo esanti ne savita, bet svetima, skolinta. Taigi jis tame pat laiške ir praneša man toliau:

„Naugardo (seniausios) Sofijskos cerkv s vart padailinimai yra daryti Vokietijoje ir su lotyniškais parašais. Seniausi dvasiški (pravoslav) palaikai kvepia... katalikyste! Seniausi Vladimiro, Suzdaliaus ir kit m s cerkvi padailinimai panaš s longobartiški ir šveicariški bažny i padailinimus. Antra... ir kiti tokiu b du palaikai rus dvasiškos architekt ros yra taipogi su katalikišku kvapu... ion galima dar prid ti, jog tautiškas rus „garsus“ eposas, naujaisiais tyrin jimais pasirod paimtas iš indie i , turkm n ir kit Azijos taut “.

Tai pažym j s P-ris ir klausia:

„Kame tas didelis dvasiškas rus tautos lobis“ — ir netur damas k tai beatsakyti, baigia pastaba: „M s dvasios palaikus užtryn lenkai, trina ir toliau lenkai, vokieiai, rusai... bet kur tik tie m s palaikai prasimuš , kur tik užsiliko, ten ir matai savit ir aukšt kult r !..“

Dom josi P-ris ir žiniomis iš senov s rus cerkv s istorijos. Taip pav. viename laiške praneš man šitoki žini :

„Nesenai mano rankas pateko knyga: „Opisanije Kijevo sofijskavo Sobor i Kijevskei ieparchii, Kijev, 1825 g“.

Kaip tai reikia suprasti toki žini (ži r. 72 psl. 6 eil), kuri paduoda min ta knyga apie aštunt ir devint (nuo pradžios) Kijevo metropolitus:

8, Joann III Skopiec, rodom grek, posviaš on Konstantinopolskim patriarchom Nikolajem Gramatikom v 1089 g. Velikoju Kniažnoju Annoju Vsievododovnoju iz Grecji privezionnyj. Po skazaniju Nestorovu on byl „muž ne knižen, i umom prost i prostoriek“...

„9, Efriem Skopiec“...

„Ar tai tiesa, jog tai buvo romytiniai? Kitaip sakant, ar tai tiesa, jog pirma romytiniai buvo tokioje pagarboje Ryt bažny ioje?“

„Apie 32- Kijevos metropolit Gerasim pasakyta, jog j romytiniu padar Didis Lietuvos kunigaikštis Švitrigaila. Mat, Gerasimas, b damas visos Rusijos metropolitu, gyveno Smolenske (Lietuvos valdžioje) ir kai Jogaila numet nuo sosto Švitrigail, tai Gerasimas viltaviliškai apgaudamas savo geradar Švitrigail, susižinojo tuojau su Zigmantu, nauju valdovu, už k Švitrigailos, sužinojusio jo klastas, ir buvo nu-
baustas“.

D l paduot fakt tiesos ia netenka abejoti. Tai išaiški-
nama an gadyni žiauriais papro iais. Bet ir XX-sis amžius nelabai tegal ia didžiuotis. Sužv r j šiandieniai bolševikai elg si su rusais hierarchais dar žiauriau, negu Švitrigaila su Gerasimu.

Tame pat laiške d ta ir antra domi žinel : „108-me psl. pasakyta, b k Konstantinopolio patriarchai Mitrofanas II (1443 m.) ir Grigas Mamma (pakeltas patriarchu 1446 m.) buvo priklaus popiežiaus. Bet kaip matyt toliau iš teksto, ir kiti v lesni gadyni Konstantinopolio patriarchai priklaus popiežiaus“. „Kas tai b t“, klausia P-ris ir teisingai atsako: „Komedijos ir komedijos be galo su tik jimu!..“ Tam mes pilnai pritariam.

Kitame laiške (1901 m. gruodžio 22 d.) praneša man, kad iš vietos progimnazijos bibliotekos pasi m s perskaityti šias knygas: *Aug. Kotzebue*, „Lietuvos kunigaikštis Švitrigaila“, „Ežero Ladogos pakra š i akmens amžiaus žmogus“ ir prof. *Antonovi iaus* „Monografijos iš Vakar ir Piet. Vakar Rusijos istorijos“. Visose jose jis yr rad s domi žini . Bet labiausiai j sudomin vokie i ir rus melai apie Gedimino kilm . Vokie iai Olyvos vienuolyne XV amž. rašytoj kronikoj yr padar Gedimin kunigaikš io Vitenio arklainku. Rusai gi pat kunig. Viten pavert Smalensko bei Polocko kunigaikš iu, Gedimin daro jo vergu ir arklidži sargu (koniušec). Šias pasakas kartoja lenkai Bielskis, Dlugošas ir k. Tuo tarpu Rygos magistras savo laiške, rašytame Gediminui 1323

ra. sakosi: „Noveritis, nos litteram vestram accepisse in qua percepimus quod pacem et treugas nobiscum contrahere essetis parati, sicut Vithene bonae memoriae frater vester et antecessor nobiscum, habuit“. Vadinasi, Ryga žinojo, kas buvo Gedimino tvas, bet rusai ir lenkai to žinoti nenorjo. Dliai to P-ris, pasipiktin s šituo slavišku vylium, yr prid r s dar ši pastab :

„Dlugošius važin jo su J gaila Lietuv lietuvi krikštyti. Gyveno jis laikuose, kada buvo gyvas ir J gaila ir Skirgaila ir Švitrigaila... Gedimino an kai. Argi tie an kai nežinojo, kas buvo j j senis, kas prosenis? Dlugošius teik J gailai proseniu kaž kok Palemon , nor - damas sigerinti...“

Taigi baigia patarimu:

„Tas žinias, kurias mums kiša lenkai ir kiti kaimynai, geriausia nuvertus, kaip m šl šal. Lenk istoriškai darbai ir raštai tai grynas m šlas“.

Bendrai imant, ia P-rio, be abejo, per dta. Bet kad naudojantis rusiškais ir lenkiškais šaltiniais bei tyrin jimais, reikia b ti labai atsargiems, tame jis n kiek neklydo.

B damas Kaune, aš pirkin daviaus naujai pasirodžiusius lenk veikalus apie Lietuv ir, perži r j s, siuntin davau P-riui. Jis atidžiai juos perskaitydavo ir man rašytuose laiškuose pareiškėdavo savo kritišk pastab . Tos pastabos gana domios, taigi kaip kurias ia ir paduodu.

Perskait s pasi st jam Prochaskos „Codex epistolaris Vitoldi“, P-ris savo laiške (1901 m. 31 gruodžio) man praneš , rad s jame por domi žini :

.Man steb tinu dalyku visados rod si, jog Vytautas, imdamas dones iš kit šali , gard ir kaim , niekados nemini, bau m s iš m s šalies (S davijos). Nenoromis kilo mano galvoje mintis, jog Vytauto gadyn se m s šalis tur jo b ti visai tuš ia — be gard , be kaim ... Iš kitos pus s man žinoma, jog prieš Vytauto laikus m s šalis buvo užgyventa, jog ir jo gadyn se m s kampas ne be liaudies buvo. Ot, iš „Codex'o“ aš sužinojau, jog mus Pašešup kryžiai laik savu ir darydami paliaubas su Lietuva, atsargiai siek si padaryti taip, kad kairysis Šešup s krantas tekt jiems. Kita pus „Codex'as“ rodo, jog Pašešupis buvo taip tuš ias, jog po jo girias kryžiai duodavo teis ir J gailai ir Vytautui medžioti ir žirgus ganyti po jo lankas. Bet buvo jau m s krašto gardelis „Šakiai“, nors ir jis prigul jo tada kryžiams.

„Senpil (Starapol , Mariampol) tur b t jau gul jo irose, nes kitaip ji, kaip stovinti Šešup s tiesiajam krante, b t mok jusi Vytautui do-

n ... Bet tai vis, kaip matome, žinios turin ios vietin interes . „Codex'e“ betgi randas ir platesn s reikšm s žinia, demaskuojanti lenk melus, metamus Vytautui, b tent, kad jis po kovai ties Grünvaldu ty iomis met s J gail su jo lenkais ir atsitrauk s šalin. „Codex'e“ pad ta yra žinia, jog ir prieš kov ties Grünwaldu tarpu kryžiok buvo „liga“. T ja liga užsikr t lietuvi kariuomen ir d liai to išsitrauk iš Pr s , su- mažinusi iki pusei savo skai iaus“.

Iš to matom, kaip kiekvien žinel P-ris steng si sunaudoti lietuvi naudai. Kiekvien klaid ar neties apie Lietuv jis giliai atjau ia, lyg tartum ji b t palietusi j pat .

Gav s iš man s Krokuvos Akademijos išleistas lietuvi dain melodijas, P-ris, tur damas namie fortepijon ir žmonos padedamas, lygino kiekvien t melodij su jaunyst je gird tomis jo t višk j. Apie to lyginimo rezultat , P-ris viename laiške (1901 m. gruodžio 31 d.) išsitaria šiais žodžiais:

„... Turiu prisipažinti, jog perži r damas m s dain gaidas, tur jau nemaloniai nustepti. Ir vienos ir kitos man žinomas dainos gaida pasirod iškreipta, sudarkyta... Tiesa, visose išlaikyta bendras atspindys, prider s lietuviškoms gaidoms, bet ypatingas originališkas kiekvienos gaidos b das išnyko neatšaukiamai. Tegu aš jaunas b damas išsitraukiau iš t vyn s ir menkai dain teatmenu, vistik, k atmenu, tai pervirš skiriasi nuo d t šioje knygoj ir skiriasi j nenaudai. Paimkim kad ir 1004 melodij (137-me psl.). Kai siklausiau m s kampo melodij , tai toje melodijoje jauti netiktai vyro širdg l , bet ir priekoki apystov ta daina buvo sud ta; jauti apsupan i pirm dainos sustatytoj neišbrendam giri gausm , girdi giri aid pakartojant aid ir pritariant dainiui. Ne baltgudijos plynios, ne Malorosijos tyrai, tiktai plat s m s kampo šilai tegal jo pagimdyti toki melodij , su jos pla iais atd siais, su žalios gilios ošimu ir aidais... Ar gauni tokio sp džio klausydamasis melodijos pad tos 1004-am n-ry? Aš turiu pasakyti, kad aš tokio sp džio negavau. Tuo tarpu nuo m s kampo melodijos ne tiktai aš, bet ir kiti k tik aprašyt sp d , o ne kitok gauna. Aš tai sakau, remdamasis gan inteligentišk žmoni žodžiais. Žmogus su jausmais melodijoj 1004-oj atvaizduotas ieško nuošalios vietos. O kur gali rasti nuošalesn viet , kaip girioje? Tokiu b du m s kampo melodija (1004-ji) atatinka ir dainos turiniui. Argi per tai negali manyti, jog šitos giesm s m s gaida—yra originalas,o Veliuoniški — tai netikusi kopija?“¹⁾...

1) Grei iausia ji bus iškreipta Z. Noskovskio, t gaid harmonizavus.

Rašydamas tai P-ris priduria, kad jis nenor s b ti „savo m šlyno“ patriotas, bet kad jam atrodo, jog jo kampo melodijos pa ios vertos yra išlaikyti nuo praž ties.

Be gaid jis tyrin jo ir dain tekstus. Perskait s apie m s dainas „Žiny ioj“ Samogitos studij ir rad s ten tvirtinim , kad dažnai lietuvi dainose minimas skai ius „devyni“ bus betur s simboliškos bei šventos reikšm s ir imtas iš skandinaviškos mitologijos, P-ris daro pastab :

„Šitas sprendimas netiesus. Devynmetis oro eiklius pat mytas yra visoje vidurini je Europoje ir nelie ia jisai žiemi Europos, o per tai nelie ia ir Skandinavijos. D lto, jeigu lietuviai ir m simbolišk skaitmen „devyni“ iš kurios tautos, tai m ne iš skandinav ... Anaipol — skandinavai patys m t skaitmen iš vidurin s Europos taut ... o gal bot ir iš lietuvi , kuri kalboje devyni turi artim skamb jim su dievas“...

Kitame gi laiške (1899 m. gruodžio 20), remdamasis gautais iš man s žemai i vyskup fotografiškais atvaizdais, daro apie vysk. Merkel Giedrait ši pastab .

„Vysk. Melchioro Giedraio veidas grynai žemaitiškas... Tok tip aš pat mijau ir Trubeckiuose, nors jau senai išsigimusiuose. Tik žinomas dalykas vysk. Melchioro grynesnis, labiau lietuviškas tipas“.

Su šiomis pastabomis galima ir nesutikti, bet jos d liai to nenustoja savo vert s, pasilikdamos rimtos, ramios, objektyvios. Kas kita P-rio kritika lenk veikal apie Lietuv . ia kartais jis perdaug b davo vienašališkas. Aš jam tai atvirai parašiau, perskait s jo persmark Mierzynskio „Romov s“ vertinim . tai pasiteisindamas jis man šiaip atraš (1901 m. sausio 23 d.):

„Žinomas dalykas, jog sunkiausia yra mums patiems nuspr sti savo id j ir darb vert tuose dalykuose, kuriuose pasimaišo jausmai: pikto, meil s, pavydo. Bet ten, kur mes einame vedami vieno proto, ten mes retai teklystame. Su dideliu nustebimu turiu pasakyti, jog tokiuose atsitikimuose tankiai ir niekam vertas žmogus tampa kuo ne filosofu. Iš kasdienio gyvenimo mes žinome, jog kuo šaltesnio b do žmogus, tuo jis mažiau klaid daro... mažiau jausmai j aptemdo. Ar aš rašydamas Jums apie Mierzynskio „Romove“ gal jau b ti jausm aptemtas? Ne! Suvis ne! D lko gi aš parašiau taip, kaip parašiau? Ne be reikalo. Lenkai rašydami apie mus daro klaid . Daro klaid su skriauda sau ir mums. Pikta jie daro ir sau ir mums. Argi jie tokius darbus ištikr j nori daryti? Ne! Suvis ne! Jie mano, kad jie atlieka labai išmintingus ir gerus darbus savo naudai. Kaip jie, šitie lenk

rašytojai, persp ti nuo toki darb , kurie dabartin j gadyn j gali atnešti tiktai vien skriaud ir jiems ir mums? Argi tinka tokiam persp jimui meil s ir sald s žodžiai, ar ne geriau nupl šus teisingais žodžiais visus par dus nuo klaidži j darb , parodyti tikr j vert ir tikr išvaizd ?

„Kaip aš Jums parašiau apie „Romov“, taip ir kiekvienas apšviet s lietuvis manys, perskait s t knygel . Jeigu joje b t parašyta teisyb , tai b t labai gerai. Iš jos mes pasimokytum m. Niekai tame, jog ta knygel turi savyje bendr lenkišk tendencij , kuri sutarpusi Lietuvos visuomen tiktai su paniekinimu ir neapykanta nustum s nuo sav s. Bet ir tai b t nieko. Nesiliovus lenkams taip rašyti, pagali s, metas nuo met rasis vis aršesn ir gilesn neapykanta tarp lenk ir lietuvi . Ir dvi tauti, gyvenusi podraug, prad s kniautis, kaip du prieš su didžiausia skriauda abiem. Rasis ir kitos tam priežastys... Kni vyn seks kni vyn , nelaim — nelaim ... Kam to? Ar negeriau išsyk visai išvilkus lenk darbus aikšt n, ir parodžius juosius ir patiems lenkams ir kitiems, kokie tie darbai ištikr j yra. „Sine ira et studio“ aš pa miau ir padariau tai. Viena puse aš parodžiau lenk rašytojo mel , kita — jog lenkams n ra ko girtis, o lietuviams n ra priežasties labai žemintis prieš lenkus ir kitus. Ypa , jog n ra ko mums g dytis m s praeities. Gali labai b ti, jog mano žodžiuose girdis dalimi išjuokimo. Bet, matote, sunku iš sti ne šyptel jus, kai skaitai tokius darbus, kaip Mierzynskio, kuriuose „su patepimu pranašauja; kaip gaidys vištom s šlyne. Ir pranašauja neva mokslo vardu, o iš tikr j tam, kad m s inteligent tarpe rast gana kvailo proto žmoni ... Rašydamas apie Mierzynskio darb , aš viena tetur jau mintyje „suum cuique“..

Nepatenkintas liko P-ris ir pasi st ja jam Latkovskio knygele „Witold, wielki ksi ż Litewski“. Savo kritišk as pastabas apie j buvo suraš s, bet man neatsiunt , pažym damas tik, kad jo mintys tuo klausimu buv „peraštrios, nors ir teisingos“.

Kitam laiške (1900 m. sausio 28 d.) apskritai apie lenkus taip atsiliepia:

„Lenkai visados save laik ir dar tebelaiiko didelio proto žmon mis, ypa dideliais politikais. Taip. Palygindami juos su mumis, turime pripažinti, kad lenkai mus ne syk apgavo, apgavo, kaip mažus vaikus. Bet ir ia vis tik reikia prid ti, jog apgavime J gailos kalti ne lietuviai, tik pats J gaila — kvailys; apgavime Liublino unijos laikais kalti ne lietuviai, bet gudišk j Lietuvos sri i bajorai; patys lietuviai ir tada suprato lenk darbus ir tada verkdami ir pirštus sau griauždami gr žo namon iš Liublino ir nor jo kilti prieš Zigmunt August ir prieš vis Lenkij , sukergt su gudiškomis sritimis. Bet gana apie tai. Praeit is negr š“.

Toliau tame pat laiške P-ris kalba apie lenk sukilimus prieš Rusij .

Apie Kosciuškos sukilimo („kumpok“) priežast sakos nesurad s tikresni žini , bet apie antr j („krakos“) sukilim paduoda iš F. F. Vigelio knygos „Zamie anija na nynešnieje sostojanije Bessarabiji. Pisano v oktiabre 1823 goda. Moskva Universitetskaja tipografija 1892“ (252 psl.) šitoki ištrauk : „Nie znaju, pravo, kak pristupit mnie k izobraženiju dostopamiatnoj zimy s 1829 na 1830 god, kogda kazalos mir tišina vodvorilis v cieloj Europie, no kogda opytnyje li di ujali uže približenije neskon ajemo burnych vremion, posredi koich my živiom i ponyn e; o d n i o ž i d a l i i c h s t a i n y m u d o v o l s t v i j e m , d r u g i j e s u ž a s o m . t o k a s a j e t s i a d o m e n i a , t o s k v o z p o l u p r o z r a n u j p o v i a z k u , p o k r y v a j u š u j u m o i g l a z a , m n i e v s i o p r e d s t a v l i a l o š v r a d u ž n o m s v i e t i e ; j a m e t a l o b l a g o d i e n s t v i i i m o g u š e s t v e m o j e g o o t e e s t v a“.

Pacitav s tuos žodžius, P-ris nuo sav s priduria:

„Kad neb t abejojimo, apie k rašoma, straipsni rodykl je apie šit straipsn pasakyta: „XII pered polskim miatežom“.

Reikia prid ti, kad Vigelis buvo gubernatorius ir galop nuo 1829 lig amžio galui (1856) gyveno Peterburge, tarnaudamas svetim tikyb departamente, ir mir jo direktorium.

„Ir taip, ar neakiva? Lenkai rengia sukilim , o rusai laukia jo su džiaugsmu? Jie ne tik žino, jog bus sukilimas, bet pirm laiko juo džiaugiasi... Na, va už šita negali laikyti lenkus labai kvailais. Bet štai kame visa svarba: skaitydamas Saltykov (Š edrin), randi keist žini , kurios rodo, jog maištus Lenkuose ty ia patys rusai suk l , kad gaut juos malšinti (ži r. „Istorija odnavo goroda“). Ot už šit lenkai ir yra dideli kvailiai“.

Ir baigia šia pastaba:

„Ir taip nuo seno reik jo lietuviams tur ti savo prot ... Pasitik jo lietuviai... lenkais politikais ir... peln !“...

Kitam laiške apskritai apie lenk taut taip rašo:

„Tauta tokia, kaip lenkai, laukia sau išgelb jimo iš angl , iš pranc z ir sekdamas an kurstymus, tai kyla ir daro maišt , tai tyli,— tokia tauta niekadoss sau nepadarys gera, ji bus per amžius tiktai mario-net kit rankose“.

Tyrin damas istorij , P-ris neužmiršdavo ir dabarties reikal . D-ro Basanavi iaus paklaustas, ar neturi ko paraš s „Aušrai“, P-ris 10. III. 1884 m. atsako:

„Aušrai“, pagal mano mint , nieko n ra. Bet, gal b t, atsiras“.

Ir ia pat priduria:

„Labai ir labai reik t mudviem pasimatyti ir pasišnek ti. Ir apie „Aušr “ ir apie kitus dalykus. Pagalios — pasimatyti, pasišnek t, kaip senov s paž stamiem s bram. Jeigu b si netrukus Lietuvoje, tai prašy iau tave atvažiuoti Usti žn pas mane. Šitas pasimatymas yra labai reikalingas. (Apie to pasimatymo reikal mini P-ris ir 86. III. 27 laiške).

P-ris prie to prid jo dar ir kelion s maršrut ir išlaid apskaitym , viso labo 60 rub. Bet Basanavi ius neatvyko, gal d lto, kad P-ris tame pat laiške B- iaus paklausim , ar jis gal t gauti Rusijoje viet , atsak neigiamai ir patar pasilikti Bulgarijoi.

Kitame laiške Basanavi iui 13. XI. 89 apie „Aušr “ P-ris taip rašo:

„Kaip gim „Aušra“, aš nežinojau ir nelaukiau jos gimusios. Gav s vien antr numer , nežinojau, kaip man b ti su jais¹). Kai aš jau buvau pasiryž s, tu paliovei man r š s ir visi mano projektai pasklydo. Atokiai nuo t višk s, negird jau, kaip blykstel jus „Aušra“ v l užgeso. Pirmi numeriai man patiko. Aš nor iau žinoti, kas do priežastis jos užgesimo. Ar negalima b t jos atgaivinti?“

Tuo susir pin s, P-ris klausia, kiek „Aušros“ visi numeriai mokama, žada atsi sti pinigus, bet prašo „Aušr “ si sti

Pr sus geram tikram žmogui, iki P-rio vardu kas j pareikalaus. Prašo taipgi d ti po jo raštais pavard „kokio vango ar varno“, o ne jo pirmutines raides.

Be istorijos ir literat ros r p jo P-riui ir medicina. Kaip jau aukš iau min jau, jis buvo, ar bent tar si, išrad s naujus vaistus d m tai šiltinei gydyti. Apie t savo išradim jis nesyk man yr kalb j s Usti žnoj, nesyk jis yr raš s apie tai ir savo laiškuose. Pav. viename laiške pasigirdamas praneša:

¹) Basanavi ius „Aušros 1-2 n-r buvo nusiunt s P-riui dovanai, bet P-riui laiške parašius, kad jos, kaipo valdžios uždrausto dalyko, nesi st , paliov siuntin j s ir laiškus raš s. P-ris v liau jam tai prikaišiojo, rašydamas: „Kas do priežastis? Tu lyg bijaisi gauti iš man s laišk ir šiepi savo adres “. (Laiške 18. IX. 95).

„Kuo toliau, tuo svarbesni patyrimai pas mane randasi d m to tifo gydymo srityje“.

Antrame praneš s, kad Usti žnoj buvo atsirad namaža limpan i lig , priduria:

„Žinomas dalykas, jog ir aš tifu pasinaudojau truput d l mokslo. Ir da syk sitikinau, jog tifo gydyme aš stoviu ant tikro kelio, nors vienkart su tuomi sitikinau, jog da kai-kas lieka ištirti“.

Bet kiek v liau pasirod , dalykas es s daug painesnis, neg P-rio iš pradžios manyta. Nustebintas tuo, jis taip man raš :

„Neseniai gavau pragum išbandyti d m to tifo gydym . Pasirod , jog mano gydymas suvis negelbsti. Nesuprantu, kas tai buvo ikiol, iki pradžiai 1898 m., nes nebuvo jokio atsitikimo, kuriame neb t nuo mano gydymo ko ne stebuklingos pasekm s. Dabar tas pats gydymas lieka be jokios pasekm s. Tiesa, iki ši met tur jau aš labai ger ir išbandyt vaist . Bet, kaip sau norite, ir dabar, k turiu, tartum geri, o vienok jokios ir jokios tek m s ligai nedaro. Bet jeigu tifo gydymas da neatmintas, tai gimdyvi karštlig s (febris puerperalis) ir gimdyvi pilvo pl v s uždegimo (peritonitis) gydymas ir prie nauj vaist pui-kiai eina, kaip jo ir prie sen . Gali sakyti, šitos ligos gydos stebuklingai. Manau, kad ir gydymas diferito taipgi ir prie nauj vaist seksis. Kitaip sakant, visa mano išradimo svarba, siekianti mokslisk pus , užsiliks. Ta išradimo dalis, kuri buvo be pamato, gal b t žus. Bet, ties sakant, aš nemanau, bau ir tifas nepasiduos. Man rodos, kad po met , antr aš suseksiu, d lko nauji vaistai negelbsti, o susek s tai, žinosiu d lko senieji gelb jo“.

Kitame laiške praneša:

„Neperseniai Adolfas (P-rio s nus) susirgo žarn tifu. Gydydamas j, pirm syk pabandžiau remtis netiktai su tifu, bet ir su ligomis, prisimetusiomis prie jo. Ir pasirod aiškus dalykas — mano gydymas tifo tikras. Jeigu, neži rint tifo, karštis nekrinta žemyn, tai neatšaukiamai yra prisimetusi prie tifo kokia nors liga“.

Laiške, rašytame 27 III 96 d-ru i Basanavi iui, šiaip praneša:

„Apie savo mediciniškus moksliskus darbus neturiu daug k kal-b ti, nors š-t ir sp jau saviškai perdirbti. Taip gydym chroniškojo reumatizmo, arba kaip j Zacharinas vadina, chroniškojo artrito, aš su-žinojau. Taipgi džiovos (tuberkuliozo) gydyme, tur b t, suradau ge-riausi iš vis žinom . Plau i uždegimo gydym , ypa po influencai, netik tai gerai pasta iau, neišskiriant nei pneumonia crouposa labaris jos pik iausioje formoje serpiginoziškoje. Bet domiausi rezultat ga-vau, gydydamas visokias žarn ir pilvo ligas, išskyrus v ž (carcinoma). Anais metais pas mus pasirod liga, panaši cholera , mes j vadiname vasarine tryda (cholera nostras). Nuo šios ligos pasveikdavo negreitai.

o dažnai ir mirdavo 24 val. arba ir anksčiau po apsirgimui. Mano praktikoje išeidavo domus dalykas: žmogus pasveikdavo po pusei valandos. Aš labai norėjau tada susitikti su tikrąja cholera“.

Toliau rašo, bandė su taikinti savo gydymo metodą susirgusiems tikra cholera Peterburge, Vilniuj, Viesiogonske, bet mo išgydymo nesusilaukė. Bet užtat gerą rezultatą davė s tifo (typhus exanthematicus) gydymas. P-ris šiaip apie tai rašo:

„Pas mus pernai buvo smagi tifo epidemija. Žinomas dalykas, aš pirmiausiai siekiau sunaudoti jį moksliskai ir praktiskai gydymo naudai. Kas pasidarė? Mano rankose ligoniai m taisyti nuo 11 d. ligos. Kaip 11 diena, taip „lysis“ (ne „crisis“). Tuo tarpu kiti ligonys tais si 17, 21 dien“.

Iš pradžių P-ris manė, tai esė atsitikimo dalykas. Paskui m s sp lioti, tai esė gydymo pasekmė. Ir pradėjo ieškoti dar greitesnio pasveikimo. Ir nustebs gavo 5 dienų, paskui 2 dienų ir galop 36 val. nuo gydymo pradžios. Bet epidemijai pasiliovius, P-ris nebegalėjo savo tyrimą užbaigti, ir sužinoti:

„ar galimas dalykas, kad ligonis, turėjęs 40° karštinę, rytoj teturė 37“?

Tam tikslui jis labai norėjo turėti d m tosios karštinę s atsitikim v lyb ir taip sunki, kad jau jokios nebūt vilties pasveikti...

„Jei ir šitokiuose atsitikimuose gydymas duot m pasveikim... na, tai galėčiau jį laikyti darb baigtu“...

Kitam laiške (V. VI. 97) tam pačiam savo mokslo draugui praneša, suradęs abortyvišk d m tosios šiltin s (typhus exanthematicus) gydymą.

„Kai kurie detalieji dar neištirti, d lto ir apgarsinti jį ikišiol negalėliu, bet faktas yra faktas: gydymas atrastas. Iš šalies žiūrėti, atrodo, jog gydymo principas turėjęs platesn s svarbą, nes juo remiantis bus galima gydyti ir kitos apkrėtosios ligos. Aš jau bandžiau su puikia pasekme gydyti gimdyvi karštinę. Nebūt nuostabu, jei ir džuma pasidurtų, nes kiek teoretiškai žinau jį, tai ir prieš jos gydymą galima pasiųgti pagal atrastą jį. Pas jus dabar galėtis rasti tifas, d lto aš tau skubinu pranešti. Pasveiksta ligoniai po 6 — 36 val. gydymo, veda mano būdu“.

Kiek galima suprasti iš tų ištrauk P-rio mintis, jog tifo gydymas buvo paremtas netik tam tikrais naujai išrastais

vaistais, bet ir tam tikru nauju j vartojimo metodu. P-rio išmanymu, jo vaistai ir metodai tur j tikti ne vien tifui, bet ir kitoki r ši karštlig ms.

D liai to jis buvo suman s t vaist gamyb suorgani-
zuoti en gros ir gauti iš ia didelio pelno. Laiškuose Ba-
sanavi iui P-ris tai vadina savo „gešeftu“. Bet tam „gešef-
tui“ pastatyti ant koj reik jo P-rio apskaitymu 10 — 20 t ks-
tan i rubli . J gi nei P-ris, nei Basanavi ius netur jo.
Taip jo vaistai ir tebuvo pagaminti minimal se doz se. Kas
tai buvo per vaistai, iš ko jie sudaryti, P-ris laik tai giliau-
sioje paslapy, niekam nieko nesakydamas.

Toks savo išradimo branginimas profesionalo-gydytojo
lengva suprasti. Jei tok išradim b t padar s koks vokie-
tis, jis b t jam visai atsidav s, j tyrin j s, tobulin s ir ga-
lop b t pagarsin s pasauliui, kaipo nauj stebukling spe-
cifik , pakrikštij s j koku „salvartifu“ ar kitu dar keistesni
vardu. P-ris, kaip ir daugelis gabesni lietuvi , nesitenkino
viena kokia specialybe. Jis jaut s ne vien daktaru, bet lie-
tuvi mokslininku ir rašytoju. Taigi ir nenuostabu, kad jam
m s spaudos klausimas irgi labai r p jo. Kiekviena kieno
nors pastanga lietuvi spaudai atgauti buvo be galo brangi.
Pav., man pranešus, kad vysk. Paliulionis sak man paruošti
rus valdžiai memorial lietuvi spaudos gr žinimo reikalu,
P-ris tuojau atsiliep laišku, kuriame be kitko d jo šias
pastabas:

„Jeigu n ra tame labai didelio reikalo, tai J s t referat sulaikykite
pakol. Bet jeigu yra reikalas ir vyskupas to nori, tai apie sulaikym
n ra k nei šnek ti. Matote, man rodosi, jog pirma, neg si sti tok re-
ferat , reikt pabandyti kelias jam praskinti, nulyginti ... parašyti por ,
antr tam ty ia pagamint straipsni , kurie paaiškint viena puse spau-
dos reikal ir neleidimo pavojingum , kita gi puse tie straipsniai ypa
tur t siektis parodyti tikr žmoni pad jim su j palinkimu prie Ru-
sijos... Prie toki aplinkybi J s referatas ar tiktai neb t tuoju kir-
iu, kuris darb baigia“.

Patarimas buvo geras, bet praktikoj ne vykdomas, nes
rus spauda anais laikais toki straipsni nepriimdavo. D -
liai to ir Paliulionio memorialas buvo pasi stas oficialiu ke-
liu Vidaus reikal ministeriui, ir be abejo draug su panašiais
kit memorialais tapo atiduotas tam tikrai komisijai. Nelauk-

damas nieko gera iš t komisij , P-ris 1900 m. kovo 24 d. taip man rašo:

„Kai apie komisij , tai, man rodos, kiekvienas iš m s iš viršaus-žino, kam jos darbai bus verti. Kur sprendžia apie reikalus žmon s, nieko apie tuos reikalus nesuprantantieji, ten nelauki gera. Daug da bus tokie komisij . Pereis šimtai met ir vis da bus tokios komisijos, viena už kit judresn s! Mes negalim laukti nei mielaširdyst s, nei teisyb s, nei pagalbos iš nieko. Žmoni gyvenime tai tavo, k pats paveldi, k pats savo vieku paimi ir pasisavini. Jau tai nebe reikalo yra pasakyta: „pad ki pats sau“. Šitas pasakymas pritinka kiekvienam žmogui. Bet jis pritinka ir kiekvienai tautai“.

Tod l prisimin s dar kart Muravjovo spaudos uždraudimu sužadint tautin lietuvi s mon , P-ris toliau taip raš :

„D l ateities mes neturime kr pauti. Dirbti atei iai mes turime, r -pintis reikia ir labai, bet kr pauti n r ko. K mes paj gomis negal -sime, tai Dievas padarys per komisijas“.

Taigi ir baigia kilniu šauksmu:

„Rankas darb , vilt Dievop ! Ne tame darbas, kad komisijos nesuranta m s kampo reikal , tiktai tame, jog mes visi Dievo valioje. Komisija, siekdama vienus siekius, pasieks suvis kitokius, neg ji nor jo. Ot, šitame ir yra Dievo valia! M s žmon s, kaip bi i spie ius, ir iš to m šlo, kur pagamins komisijos, pasisavins sau po Dievo vadovybe tiktai t med , kur ras purvuose. Pasitik kime Dievu ir jo visagalینگumu! M s žmon s nei maišt , nei joki piktenybi nenori. Jie nori tiktai laisvai sau dirbti savo t v žem je ir melstis pagal savo tik jim . Nori jie mažai, bet dr iai, ir d l to reikia tik tis, jog kada nors Dievas ir juos atsižvelgs; supras pagalios ir valdžia, jog m s ramiai tautai galima duoti ne tik tokios jau tiesos, kaip ir kitoms, esan ioms po rus valdžia, bet ir viršesn s da... Tik kim s ir laukime! O k reik s, padarys Dievas ir per kvailas komisijas... Pagalios ir tai reikia pasakyti, jog ir komisija gali bent viena atsirasti su protu“...

Kaip n n matome, P-rio pasakyta ia tikra tiesa. Pralinkus ketveriems metams nuo to laiško parašymo, spauda buvo lietuviams gr žinta. Nelaim P-rio, kad jis peranksti mir .

Be spaudos r p jo jam ir kiti Lietuvos reikalai. Savo laiškuose jis teiraujas apie kun. Jauniaus sveikat , džiaugias, kad Sein vyskupu paskirtas Baranauskas, lietuvis, gailėstauja d l rus teismo nuteist ištremti lietuvi . Perskait s rus laikraš iuose straipsn apie Pr s lietuvi kilim , P-ris su džiaugsmu praneša:

„Ten rašo, b k lietuviai pergal j vokie ius ir pasiunt savo žmog atstovu parlament vietoj vokie io. Iš savo pus s aš turiu pasakyti, jog (jeigu taip iš tikr j) garb ir lietuviams, kurie susiprato, jog taip reikia padaryti, garb ir vokie iams, kurie leido tai padaryti... Kaunas arti sienos. Ar negird jote, ar tai teisyb ?“

Lietuvi tautinio susipratimo ženklai P-rio buvo visur rankiojami. Pav. iš 1898 met daktar ir aptiekinink s rašo P-ris pažymi šiuos statistikos davinius:

„1896 metais lietuvi aptiekinink Rusijoje yra buv	144
1897 „ „ „ „	133
1898 „ „ „ „	„ 144“

P-ris daro iš ia išvad , kad daugelis aptiekinink , užsiraš pirma lenkais, dabar eina rašyti lietuviais, ir kaltina aukštos kilm s lietuvius, kad jie vis dar užsispyr tebesirašo lenkais.

Taip pat džiugino j ir uždraustos spaudos besipl tojimas Pr suose ir Amerikoje. Kaip aukš iau mat m, jis mielai j skait . To d l ir nenuostabu, kad jos, man Usti žn apleidus, nebegaudamas, labai ilg jos, kaip tai matyti iš jo laišk . Pav. viename pažymi: „pradedu išsiilgti skaitymo“. Rus knyg jam netr ko ir Usti žnoj. Bet jis troško pasiskaityti naujos uždraustos lietuvi literat ros, kaip ir matyt iš išreikšto kitame laiške noro žinoti turin „Ž. ir T. S.“ (tai yra „Žiny ios“ ir „T vyn s Sargo“) ir pridurtos pastabos: „d k Jums pasaky iau už pranešim “.

Drauge atsiranda jame karšto noro tai vargšei lietuvi literat rai, kiek galima, daugiau patarnauti. Tuo tikslu jis imasi energingai plunksnos darbo: rašo vairi straipsni ir pla i istorišk j apysak („Algimantas“), parengia spaudai savo atsiminimus („Iš mano atsiminim “), pasiunia „T v. Sargui“ nauj apysakait „Keidoši Onut “. Drauge gauna daugiau dr sos, siunia užsienio redakcijoms savo rankraš ius originale, nebesir pindamas j perrašymu svetima ranka. Sena baim , kad jo rankraš iai nepatekt rusams rankas, matyt, buvo žymiai sumaž jusi ar net ir visai dingusi, nes pav. laiške rašytam 1894 m. lapkri io 4 d. deda atvir prieraš : „siunia Jums k galiu ir k ištenku; nor ia, kad „Tamsios paj gos“ b t d tos“.

Vienur kitur pažymi gan aiškiai ir savo naujus literatinius sumanymus. Pav. viename laiške klausia mano nuomonės: „kokia knygelė būtų reikalingesnė mums kampui — ar fizika, ar geometrija, ar algebra? Jeigu mums kada nors leis spausti, tai gerai būtų turėti jau pagamintą tokią knygelę, greičiau tada būtų galima ją atspausdinti“...

Kaipio matematikas, P-rius be abejo būtų galįs parašyti vairių matematikos vadovėlių, bet nesant tuomet nei lietuviškų gimnazijų, nei leidėjų, jis pats vėliau suprato, kad tai perankstyvas darbas, taigi ir turėjo jo atsisakyti.

Negalimas lietuviškai varyti mokslo darbu, P-rius grįžta prie savo mėgiamosios beletristikos. Jo galva buvo pilna vairių temų. Vienam laiške jis pav. klausia: „Kas sakytum apie mano „Mūsų godotinė portretai“ — senų lenkų ir jaunu lietuvių? Jodėn ra, bet gali atsirasti“. Ar tikrai atsirado, nežinau. Bent neatsimenu tos apysakos skaitęs nei P-rius rankraščiuose, ne spaudoje.

P-rius galvojimais ima kaskart labiau kristalizuotis idėja originalios apysakos iš Lietuvos istorijos. Tai matyti iš vieno jo laiško, kur tarp kitko pasakyta:

„Kas man atėjo galvė. Mūsų praeitis guli nedirbtame dymu. Tiesa, kitatauri bandė ją naudoti. Bet taip ji iškraipė, jog pavertė nieku. Nei jie mūsų istorijos nežino, nei be do nesupranta,... nei teisybę rašyti nenori. Dyvai, jog tarp lietuvių nesiranda toks, kuris norėtų pasinaudoti gimtąja praeitimi. Tegul per nepratimą rašyti ir syk ir antrą nepasisekt, bet jau trečią kartą rašant, vis tik rastis vietos ir labai gerai“.

P-rius išmanymu, tokia apysaka reiktų rašyti pirma rusų kalba. Jis tik būtų gėštavo, kad tokioj apysakoj tekėtų lyginti stabmeldišką Lietuvos su krikščionimis ir kai kur tas lyginimas galėtų išėiti krikščionims nenaudai. Gal dėl to ir pirmo išvadą, geriau būtų to lyginimo nedarius.

Bet ilgiau pasvarstęs šį klausimą, pats nuo rusų kalbos atsisakė ir mėgė galvoti apie parašymą istoriškos apysakos lietuviškai. Ji turėjo vadintis „Algimantas“.

Apie savo sumanytą „Algimantą“ jis per atsargum pranešė trejiame asmeny:

„Viens mano pažįstam raš man apie jo sumanyt apysak iš Algimanto laik , padav ir pirmos dalies turin . Tendencija ten gal ir rasta, bet, man rodos, bus tai labai nuobodus dalykas... Kaip paskaitai Senkevi i ir pam stai apie kitus rašytojus, tai taip atrodo, jog geriau b t , jeigu jie eit k kita daryti, o ne užsiimt rašymu“...

T savo perdt Senkevi iaus talento aukštinim P-ris dar anks iau reikšdavo savo pašnekesiuose. Aš t jo entuziazm stengiaus bent kiek atšaldyti, nurodydamas, kad Senkevi iuje pirm viet užima lenkas, o paskiau jau dailininkas rašytojas, jojo gi „Potop “ smerkiau, kaipo veikal grynai tendencing lietuviystei juodinti, o lenkystei padanges kelti, primindamas drauge, kad lietuviška istoriška apysaka, kad ir su mažesniu talentu, bet lietuvi dvasioje parašyta, bus šimt kart lietuviams naudingesn už visus Senkevi iaus „Kmicicus ir Podbipi tas“. V liau perskait s to pat Senkevi iaus „Krzyżacy“, P-ris ir pats sitikino, kad Senkevi iaus talentas yra nelygus, ein s silpnyn. Tuo padr sintas P-ris ir m rašyti savo „Algimant “, ir kaip matom, visai neblogai savo uždavin vykino.

Tuo pa iu laiku jis paraš ir savo „Keidoši Onut “. Man pranešus, kad vieno recenzento išmanymu, toje apysakoje nesama tikro nuoseklumo, akcija einanti šuoliais, veik j apsi jimai neišmotyvuoti, lietuviškoji inteligentija tarsi ty ia suodžiomis nupiešta: mokytojas bedievis ir niekšas, lenkstudentis paleistuvis ir iš vis pusi brudas, Vinc Vincas lietuviškos id jos apaštalas ir pranašas — ir tas, anot tos parlarl s, išl k s kaip sakalas, nut p s, kaip vabalas“, — P-ris pasijuto užgautas ir atsakydamas recenzentui taip raš :

„Apie šit recenzento nuomon s dal aš turiu truput pašnek ti. Paimkime pirmiausia lenkstudent . Argi jis pridera lietuvi inteligentijai? O jeigu jis pridera, tai kas tada nepridera lietuvi inteteligentijai? Lenkstudentis intriguoja, dirba vis amži lietuviams kli tis ir recenzentas tok žmog skiria lietuvi inteligentijai! Apie tai gali tik viena pasakyti, jog recenzentas nežino, k jis rašo. Lenkstudentis ne lietuvi inteligentas, tik tamsiausio vandens niekšas, sulenk j s lietuvis ir lenk pašlem kas.

Nurod s, kad lenkstudentio tipe gl di dviej tikr student C. ir U. žym s, o taipgi kad gal s nurodyti ir moky-

tojo bedievio gyv prototip , P-ris priduria, kad recenzento logikos laikantis, reikt vilkus ir šunis laikyti avimis, nes

„kaip vilkai, taip ir šunes drasko avis ir pjauja, kaip pjauja lietuvius lenkstuden iai“.

Atr m s š pirmutin priekaišt , P-ris toliau pats nurodo, kaip reikt jo „Keidoši Onut “ suprasti. Pasak jo ta apysakait esanti „parašyta taip, jog priekinis asmuo joje stovi Onut “, „Kaip aš numanau, rašo toliau P-ris, ji rodo, kokia yra geistina lietuvi mergina“. Ideališko lietuvi vyro tip parodyti, nežymu, bau ir nor jo autorius. D lko gi vienok tok o ne kitok išveda autorius Vinc Vinc ? Argi tai jis daro nety iomis, ar jis ty ia išveda j , kad sudarkyt galop ideališk tip , suveddamas su gude. Ar galop autorius kam kitam j išveda?

Atsakydamas tuos klausimus, P-ris taip toliau t sia:

„Pagalvokim truput . Akcija eina tame tarpe, kada k tiktai dar prasid jo atsirasti lietuviyst s id ja, kada t id j ir lenkstuden iai ir lenkkunigiai visomis paj gomis siek si užtroškuti. Kiekvienas troškinimo b das buvo geras. Studentai ir lenkai inteligentai prasimanydavo ty ia visoki niek prieš lietuvius studentus ir per kunigus ir davatkas paleisdavo apygard , kur lietuvi gyveno. Tie paskalai drask lietuvi garb , terš juos j gimini akyse ir dar jiems daug pikta. Lenkai mokytiniai per lekcij pririšdavo lietuviui virv prie koj os ir susitar keli traukdavo t virv po suolais, lauždami tam koj . Lenkai studentai vogdavo lietuvi laiškus ir skaitydavo juos. Tarp lietuvi student ty ia suvedžiodavo liežuvius supykdyti jiems. Jei kur gal davo, tai ty ia purvais apt kšdavo. K gi matome Onut je? Autorius išveda lietuvi . T lietuvi lenkai, lenkstuden iai ir lenkkunigiai persekioja. Persekioja karštai. Savo žar pyksta ant j ir Vinc Vincas. Lenkai dergia jo garb , jis gi tolyn traukiasi nuo lenk ir nuo kunig . Galop veda gud . Kas ji privert tai padaryti? Ar jo pykimas ant visa, kas tik yra lenkiška, ar negal jimas sau rasti pa ios d l supurvinimo jo sav j tarpe, —vis tiek, apysakoje šita klausimo pus nubr žta ir to ikvaliai. Autorius savo atliko. Jisai parod , jog vaidai gali atvesti tiktai pulk toki Vinc Vinc . Jisai persp jo Onut s l pomis apie tai. Jis neišsitar , jog toks Vinc Vincas — tai lietuvi idealas. D l ko gi taip užsiman recenzentas matyti Vinc Vince ideal ? Jeigu jau jam prireik vyro idealo, tai d l ko jis jo neieškojo Onut s vyre? Argi jis to geman io tikro lietuvi t vynainio tipo nepat mijo? Onut , ideališkas lietuvi s merginos tipas, pasisaugojo eiti už Vinco“.

Kitaip sakant, lietuviyst s idealas, kaip j supranta autorius, n ra Vinc Vincas.

Polemizuodamas toliau su recenzentu, P-ris priduria:

„R godamas autoriui už Vinc Vinc , už jo žem nutupdym , recenzentas nenori žinoti, d l ko taip atsitiko, jog Vinc Vincas ved gud . Jis nenori pat myti, jog aplinkyb s, pagimdžiusios Vinc Vinc da ir šiandien ne suvis prašalintos, jos gali ir toliau pagaminti ne vien Vinc Vinc ir da pik iau padaryti. Recenzentas nemat nei Onut s, nei kunigo lietuvio, nei Onut s jaunikio. Kod l gi jis mato gerai lenkstudent ?“

Ir baigdamas atsako tai, jog visoj recenzijoj

..kyšo vien pikta lenkiška klasta“.

Vinc Vince P-ris yra išved s save pat . Dėliai to jis savo replikoj ir steng s ypatingai nušviesti s lygas, past m jusias Vinc Vinc vesti gud . Taigi „Keidoši Onut je“ yra netiktai „Dichtung und Wahrheit“, bet ir tam tikros P-rio autoapologijos.

Jis pyko ant recenzento ne d l nurodyt tos apysakait s silpn pusi , bet d l to, kad recenzentas lenkstudent priiskait prie lietuvi ir net tvirtino, kad toks tipas es s negalimas. Savo apysakos silpnas puses P-ris ir pats v liau pripažino, rašydamas:

„Dabar trumpai pasakysiu: tai ne apysaka, tai polemizmo straipsnis. Kaip apysaka — tai niekam netik s veikalas. Bet polemika jame puiki. Aš su pam gimu tai pat mijau“.

Pats dirbdamas išsijuos s beletristikos srity, P-ris gailestavo, kad neatsiranda pas mus kit ger jaun beletrist . Štai jo žodžiai:

„Dyvai man, jog prozoje nesiranda darbinink . Tegu jau m s kalba eiliuoti nesuvis skani, bet proza vis tik gal t užsiman s ne vienas k nors pasakyti; tuotarpu gryna ir tuš ia...“ „Viens tik, vien viens Antanas Valys buvo pratar s žod ir tas mai nutilo...“ „Sakytum, lietuviai be gabumo, bet ir tai netiesa. Senkevi ia ak tai lietuvis, Chodzko irgi lietuvis. Ir tarp naujesni lenk rašytoj randi dažnai lietuvi ... Bet jei m s jaunoj kartoj pradeda atsirasti dainiai, tai veik atsiras ir pasakrašiai. Tikiu, jog Dievas da duos mums to sulaukti“.

Bet laukdamas nauj talent , P-ris neniekino ir t , kurie anuomet m rodytis m s literat roj. Džiaug si jis, kaip min jom gražia „Antano Valio“ pradžia, susidom jo ir man ja pirm kart išleist ja „Dain skrynele“, o apie mano „Lietuvio ir kataliko dain “ paraš man plat laišk , patiek-

damas jame išties domi kritiškai pastabomis. Svarbiausias iš jų dvi. Pirmiausia prikiš man perdidelį krikščionišką nusileidimą žydams ir atatinkam dainos dvideilį, siūlydamas man savotiškai pataisyti, ko aš negalėjau priimti, nes pietariška pataisa turėjo gana aiškų pobūdį kurstymo lietuvių prieš žydus. Antras priekaištas, kad aš perdaug aukštai iškeldamas religines tiesas, atrodau, lyg žeminasi šiaip jau mokslas, be kurio Lietuva negalinti pakilti materialiai ir išsivaduoti iš vergavimo kitatauriams. Plėsdamas toliau savo mintį, P-rius paduoda puikią mokslo apologiją, rašydamas:

„Mokslas parodo Dievo didybą ir galybę, mokslas gali paremti tikėjimą, kur jis rodosi silpnas; dėl to mokslas neskelbia nei prieš didžiausią „Tiesą“.

Ir baigia pastaba:

„Mokslas reikia raginti visais būdais mūsų žmones, jame mūsų viltis medžiagiškos liuositys nuo žydų ir kitų, jame mūsų ir amžina viltis, nes geriau suprasti Dievo rankų darbą, geriau mokėti sime garbinti ir Sutvarkyti“.

Bet visi tie P-rius priekaištai ir rodinėjimai buvo be pamato, kaipo kilusieji iš gana paviršutiniško mano dainos teksto supratimo. Nes mokslo svarba Lietuvai buvo ten aiškiai pabrėžta žodžiais:

Na, mokslininkus kas gal peikti?

Te jie dirba, kiek tik gali.

Tris savaites ne vienam daikyte

Gal pakelti ir mūsų šalį.

Taigi ir aš tarp mano ir P-rius pažinimo mokslininkų rajono esmingo skirtumo. O jei pas mane buvo toliau pridurta:

Bet jei skelbia kas prieš tiesą,

Neklausau tokio skelbiko,

tai ir aišku, jog turėta omenyje ne pats grynasis mokslas, bet prisiplakę prie jo parazitai, kurie bepopulerizuodami mokslo davinį, subjektyviai juos nušviečia savo pasauliui žmonių se paskleisti. Taigi P-rius ir aiškiai prašauta pro šalį.

Bet laikydamas mano dainą neatatinkam mūsų tautos reikalams, P-rius randa jį grožio žvilgsniu „netikėtai graži

ir ger “ ir baigia savo kritik prisipažinimu, kad jis j d l to taip aštriai sukritikav s, kad ji „savo gražumu papirko“ skaitytoj ir kad jam gaila buv , kad ji ne tokia, kaip jam nor jos.

Jaunas b damas, P-ris, mat m, band ir pats eiles rašyti. V liau prozai atsid j s, buvo met s t darb . Bet kaikada, ypatingam pui už jus, pasiduodavo v l eili rašymo pagundai. Pav. viename laiške praneš man:

„Neperseniai pateko man rankas rusiškos eil s; patiko jos man truput , ir d l to iš nuobodumo išver iau aš jas; bet prisipaž stu ne visas ir truput atsilikdamas nuo originalo“.

Pavasario balsai.

(Pagal A. Tolstoj)

Skamba ošia balsai.

Ar ne v jas tai gaudžia?

Ar ne paukš i sapnai

varpus vario siaudžia?

Ar ne tyšk' paunksny

Tamsiam nuolata sriova?

Gal stiklai skamb' pilni?

Gal kard žvanga kova?

Su balsais atmintis

Jaun met dar kyla

Ar tai laim s viltis?

Ar tai vargas taip byla?

Kas supras, kas pažins?

Kokios skamba ten dainos?

Tik nuo j merd' širdis,

Tik nuo j galvoj mainos...

Ir pasiaiškindamas prid r :

„Man kas patiko šitose eil se, tai tas neapibr žtas jausm tamsu-
mas, kurie ištikr j kyla žmogaus širdy, matant atgyjant prigimim ir
sujudus darbe, kada kiekvienas vabal lis, tri sdamas apie maist ,
d zgia, tartum „hosana“ Dievui giedodamas“

Pietario vertimas neperpuikus, bet vis d l to žymu jame
tam tikra poetiškoji gyslel . Patsai P-ris teisingai laik save ne
poetu, bet prozaiku. Jo talentas, mat m, buvo žymus, tikrai
vyriškas. Jam pilnai išsirutuloti ir pasiekti tobulyb s tetr ko
vienos s lygos: kasdieninio susid rimo su lietuviais ir gyve-

nimo Lietuvoje. Tai buvo nuolatinis P-rio idealas, kurio jis karštai troško ir dar pastang jam pasiekti. Ir juo P-rio gyvenimas jo prie galo, juo tas troškimas dar si karštesnis. Negal damas gauti vietos Lietuvoj, jis ima svajoti apie apsigyvenim bent tarp Amerikos lietuvi . Tai matyti iš jo paklausimo viename laiške:

„Nežinau, ar nemanyti man k apie kun. Burb . K sakysite? Ar nepaklaust kas apie viet man pas j“.

Šiam projektui pasirodžius ne vykdomam, P-ris ima kaskart dažniau klabinti savo medicinišk vyriausyb , prašydamas perkelti j kur nors ar iau t vyn s — Estij ar Kurš . Nesulaukdamas atsakymo, buvo pats, mat m, atvyk s su šeimyna Kaunan, bet išgyventi iš praktikos negal damas, tur jo gr žti v l Usti žnon. Iš ten po kiek laiko praneš man „po sekretu“, kad man s gr žti Vakar šal .

„Prižad jo man viet toje šalyje ir taip man nupasakojo, jog ta vieta gal s boti ne tai Mintaujoje, ne tai Revelyje. Galutinai bus žinoma Lapkri io m nesų“.

Jei P-ris b t buv s turtingas, ir gal j s gerai patepti ar bent pavaišinti reikalingus žmones, rasit, šis perk limas ir b t' vyk s. Bet P-ris, mat m; buvo tuomet kaip tik grynas beskatikis; tatai ir iš to projekto nieko neiš jo. Likimas laik P-r lyg kalte prikalt prie kyr jusios jam Usti žnos ir teleido vien svajoti apie Kaun , Mintauj ir net Karaliau i . Tai buvo vis li dniausia P-rio tragedija. J dar sunkesn dar skurdi P-rio materiale pad tis ir kaskart blogyn einanti sveikata. Jo laiškai, ypa pastar j ketveri met prieš mirt , pilni nusiskundim d l vargo, skurdo ir d l menk jan i k no paj g . Jau 1898 m. spalio 23 d. rašo:

„Pas mane nieko gero: pradedu skursti ir vargti“.

1899 m. spalio 19 d. praneša:

„Mane išvert iš tarantaso ir sutryn dr iai kairi j koj . Aš neva vaikš ioju, bet šlubuodamas“.

Kiek v liau pažymi:

„Aš dr iai s stu. Beveik diena nuo dienos jau iu mažyn einan ias ir paj gas ir energij . B t lyg per anksti, bet k padarysi, jeigu taip greitai mano organizmas sudribo“.

Kitur nurodo ir savo ligas. Pav., laiške, rašytame 1899 m. balandžio 13 d. praneša:

„Sveikata mano metas nuo meto eina menkyn. Širdies liga didinasi ir neduoda man vaikšioti, o važinėti nesveika, nes krato ir didinasi liga“.

O kiek viliu pažymėti:

„S tu labai greitai. Baigia mane širdies liga (vitiura cordis et stercordia)“.

Be to kamavo j ir morališkai rėpė, nes pav., vienam laiške praneša:

„Šeimyna mano sveika, dėk Dievui, tikrai nerimastis mane ima pažinti. Reikia mokyti, o aš to neištenku“.

Norėdamas savo biudžetą šiek tiek padidinti, P-ris pastarais dvejais metais imasi mokytojo pareigos mergaičių gimnazijoje Ustiežnyje. Dėl to iš algebrų, geometrijų, fizikų, susiartina su jaunaisiais mokytojais ir draug su jais veda kovą su senaisiais pedagogais biurokratais. Šis naujas darbas ir nauji suerzinimai, žinoma, nepadedą P-riui sveikatai taisyti. Ir jį, kaip matome, palengvina gėso, ir netrukus visai užgeso. P-ris mirė kaip uolaus savo pareigų jimo auka, kaip tikras gyvenimo kankinys. Neradęs ramybės ir atilsio žemėje, teilsis bent net anapus mirties angų, apšviestas nežemiška šviesa.

Taip tai atrodo P-ris iš savo laiškų, raštų, pažintinio gyvenimo. Neturiu belieka padaryti iš to visa paskutinis bendros išvados.

III.

Rašytas 1912 m. savo straipsnis apie V. Pietar S. iurlionienę pradeda šiais žodžiais: „Ką gi galima pasakyti apie Vinc Pietar? Juk jo darbas nerašysime mūsų atgimimo istorijai, kuri mums sako apie Daukanto diktą su vargus, Kudirkos kovą ir žuvimą, Višinskio jaunos gyvybės suardymą. Juk Pietaris tai ne vadas, ne žvaigždė, kuri keli rodos“. Dėl ko ši rašytoja stato į Daukantą, Kudirką ir net Višin-

sk aukš iau negu Pietar , man nevisai aišku. Grei iausiai bus gal d l to, kad anie, iurlionien s išmanymu, buvo kovotojai, o P-ris — ne.

Bet ia reikt neužmiršti, kad ir kovotoj esama visoki : vieni varo prieš iš apkas durtuvais, stodami su juo akis ak , kiti ardo jo apkasus savo armot š viais visai nematomi, ir priešo nematydami, pasisl p kur už tolimos kalvos. Kad P-ris n jo atvir atak , tai tiesa. Bet kad jis savo publicistikos stambiais š viais, paleistais iš tolimos Usti žnos, neb t apard s rus pozicij Lietuvoje, to, tur b t, niekas šiandien neišdr s neigti. Taigi jis irgi reikia laikyti kovotoju ir ne bet-kokiu, tiktai savotišku, ne tokiu, kaip Daukantas, Kudirka ir kiti. Tam buvo ir priežas i , pareinan i nuo nauj aplinkybi . Daukantas pav., buvo kur kas geresn se s lygose, gal jo n kieno nekliudomas rašyti ir spausdinti savo veikalus. P-ris tos brangios laisv s netur jo. Kudirka kad ir varžomas spaudos uždraudimo, tur jo savo k rybai paskatinim , susidurdamas kasdien su kitais m s veik jais ir gyvendamas Lietuvoje savo tautie i tarpe. P-riui ir to nebuvo lemta susilaukti. Jis gyveno pats vienas toli nuo Lietuvos, apsuptas rus , nei vieno lietuviško gyvo žodžio beveik neišgirdamas. Ir visgi to visa neži r damas, jis dirbo Lietuvai nemažiau už Kudirk . Gerai suprasedamas, jog Lietuvos negalima pakelti, nepak lus pirma lietuvi moter , jis savo „Keidoši Onut je“ pirmutinis patiekia aplinkyb ms pritaikint projekt jaunoms lietuvaik ms pralavinti. Savo gi rimtais politikos straipsniais, jis, mat m, yr išpranašav s ir skaistesn Lietuvai ateit . Taigi nemažiau už Kudirk pridera jam ir tikro tautos vado vardas. O jei net Višinskis vadinamas n n m s tautine žvaigžde, tai jau P-ris tekt pavadininti pirmaklase žvaigžde, šimt kart skais iau spindin ia savo talentais, o dar skais iau savo kent jimais ir savo gyvu pasitik jimu Dievo Apveizda. Pietario asmeny, galima sakyti, buvo susilieju du amžinu paveikslu: vienas prikaltojo Promet jaus, antras kent tojo Jobo. Analogija tarp j pilniausia, tik žymiai sumažintoje išvaizdoje.

Iš antros šalies visas P-rio gyvenimas, jo veikalai ir laikai visada liks gyvu rodyumu, kad gilus mokslas n ra tiky-

bos priešas. P-ris buvo daktaras, kaip kiti netik daktarai, ir dagi giliau už nevien j ištyr s medicinos moksl ir dar s netoj srity svarbi išradim . Bet P-ris yra drauge ir aukštosios matematikos žinovas, kuo kiti netik daktarai pasigirti negali. Jei bedievyb b t proporcional mokslo didumui, tai P-ris b t tur j s virsti didžiausiu bedieviu. Bet kaip mat m, jis liko netik tikin iu, bet ir praktikuojan iu kataliku. Kuo tai išaiškinti?

Atsakyti tai nesunku: pirmiausia tuo, kad tik jimas n ra m s proto padaras, kokia filosofiška išvada, bet tam tikra viršgamtin doryb , bei Dievo dovana, kurios reikia trokšti ir iš Dievo prašyti. Antra gi tuo, kad pirmutin tos dovanos gavimo s lyga yra žmogaus nusizėminimas, pripažinimas savo dorinio nevertumo. P-ryje tos s lygos b ta; mat, padarytoji jo klaida — rus s vedimas — žymiai palengvino jam nusizėminimo gyti. Tos klaidos jis negal jo užgin yti ir d l to, nors jaunyst j ir buvo link s puikyb n, kaip matyt iš jo susikirtimo su kun. Varkala, ta iau vis savo tolesn gyvenim jis jaut s es s nusid j s Lietuvai ir Bažnyiai ir laik save ne aukštesniu, bet menkesniu už kitus. O kadangi giliai tik jo, kad jo gyvenimas n ra betikslis, tatai nesyk , viešai prisipažindamas prie kalt s, reikšdavo pageidavimo: „Tegu mano gyvenimas esti perserg jimu kitiems“. Tame krikš ioniškame nusizėminime ir gl di P-rio gilaus tik jimo paslaptis. Kitur dvigubas daktaras ir drauge praktikuojs katalikas yra paprastas dalykas; pas mus gi, ypa anais laikais, tai buvo tikra retenyb . Kaipo tokia, ji verta netik pagarbos, bet ir gyvesnio susidom jimo, ypa iš mokslus einan io jaunimo šalies, juoba, kad šis žmogus netik klaidas dar , bet ir turi tikr nuopeln , ypa literat ros srity.

Norint prideramai vertinti P-r , kaipo literat , reikt parašyti atskira plati studija apie jo veikalus, vertinant kiekvien j kritiškai. Ilgainiui, tikuos, tai ir bus padaryta m s jaun kritik . Bet tam reikt , kad vis P-rio rašt leid ja „Atžala“ užbaigt galop savo garbing darb . Ikšiol t P-rio rašt teis jo vos du pirmuoju tomu. Viso labo j bus kokie 6 — 7. Duok, Dieve, kad mes j kuogrei iausiai susilauktu-

m m. Daugiausia vietas juose užims beletristika — apysakos, novel s, vaizdeliai. Iš j susidarys dailus, nevyst s garb s vainikas P-riui, kaip „m s beletristikos t vui“. Tai yra didžiausias jo nuopelnas. Bet be šio jis tur jo ir kit .

Pirmiausia, kaip gilus žmoni lig tyrin tojas ir nauj vaist išrad jas, P-ris galima dr siai statyti pavyzdžiu vi- siems m s gydytojams. Iš tikr j , kiek tai pakilt pas mus medicina, ir kiek gyvybi b t išgelb ta nuo mirties, jei m s jauni daktarai pasiryžt eiti P-rio nurodytu gilaus lig t mijimo ir atsargaus eksperimento keliu.

Kit jo talent , k. š. dailininko, matematiko, pedagogo, numizmatiko aplinkyb s neleido prideramai išpl toti. Bet ir tai, kas jo tose srityse padaryta, rodo jo nepaprast gabu- m ir sumanum .

Koks buvo P-ris, kaip žmogus, mes mat m jau užtekti- nai iš jo gyvenimo, veikal ir laišk . Mat m ten j jaunyst j klystant , bet mat m v liau ir savo klaid išpaž stant ; ma- t m j uoliai Lietuvai besidarbuojant ir savo nelengv kry- ži per gyvenim kantriai benešant ir krikš ioniškai Dievo l mimams pasiduodant .

Tie patys šaltiniai yra mums parod ir P-rio tikybinus sitikinimus. Gal b t, kad intelektuale tikybinis ties pus ir nevisada jam buvo aiški, bet savo dvasios gelm je jis tik jo taip, kaip daugumas ano laiko lietuvi , iš to pat „Šal- tinio“, kaip ir jie, besimelsdamos, nors viename laiške ir par gojo d l jo kalbos netyrumo, ragindamas kunigus ištai- syti jo stili ir apkuopti nuo biauiri polonizm . Taigi, kad ir gyveno toli nuo Lietuvos, k nu atskirtas nuo lietuvi , bet dvasia jis visada buvo glaudžiai susiriš s su savo tauta, gy- vavo jos idealais, vargo jos vargais, tik jo jos tik jimu, ne- niekindamas nieko, kas jos branginta ir gerbta. D liai to P-rio gyvenimas ir darbai visada pasiliks mums brang s, nieks neišdr s išbraukti j iš m s istorijos lap , lygiai kaip ir P-rio vardo — iš m s literat ros. Teisingu S. iurlionien s pasakymu, P-rio k riniuose pilna „jautrios, švelnios poezi- jos, kuri be joki galvojim stia iai už širdies stveria. Ypa tai žymu „Algimante“. „Savotiškumas, meil s spinduliais ap- siaustas, ž ri iš kiekvieno lapo tos m s vienintel s istoriš-

kos apysakos...“ Visa, ką apie senovės nepriklausomą Lietuvą gal jo išsvajoti nukankinta širdis, visa tai surašę supantią P-rio ranka, ir turime tatau „Algimant“, turime prieš akis kaip gyvus tryliktojo šimtmečio lietuvius“. Ir kas svarbiau — jie jį pasirodo ne giriniais barbarais, bet tauta, pasiekusia gan aukštą kultūros laipsnio, darančia tolimą žygių kaimynų kraštus, turinčia švelnią paprotį, gražias dainas, padorių žaidimus ir kitko. Visa tai parašė P-ris kaip ir atkeršydamas Senkevičiui už jo „Tvan“, kur lietuvių kultūra tendencingai nutylėta ir jos vietoj teparodyta pasitytojimui tik vienas mūsų liaudies gyvenimo vaizdelis, bent, kaip lietuvis-meškinas suka pono lenko dvare girnas ir laiks nuo laiko mūsų mergoms flirtuoti žodžiu „padlos“. Tai pasitytojimas P-ris gyvai atjautė; todėl lyg atsilygindamas už jį, kur tik gal jo, stengėsi demaskuoti lenkų rašytojų melus apie Lietuvą.

Tai yra dar vienas rodymas, kad P-ris neturėjo pasyviai Ustienos užkampy, bet, kaip budrus kareivis, sargyboje pastatytas, gynė kiek stengdamas ir Lietuvos reikalus ir jos idealus ir net jos tautinį garbę, begėdiškai žeidžiamą lenkų rusų.

Aukščiau esam matęs Basanavičiaus charakterizavus P-rį, kaip „sausą matematiką“. Tačiau ši charakteristika toli gražu neatsako tiesai. P-ris turėjo jautrią širdį ir giliai atjausdavo ne vien savo, bet ir kitų vargus. Norint tuo sitikinti, užtenka perskaityti kad ir P-rio laiškus (18 — 25. X. 90), rašytus Basanavičiui, šiam žmonos netekus. Štai to laiško pradžia:

„Mielas Jonuti! Labai man graudu, skaitant tavo nelaimės. Tavo nuopoliai ir kentėjimai man labai suprantami. Nesyk ir aš mačiau savo šeimynos brangius man ir artimus tik per plauką nuo mirties, — mano laimė, kad taip neatsitiko. Bet kentėjimai ir man reikėjo nukentėti... Nieks nuo šio nėra liuosas. Ir svetur gaila taip kilnios dvasios žmogaus, kaip buvo tavo patulė. Gaila da labiau tuom, jog mirė taip toli nuo mūsų šventos Lietuvos, kur gal būt sveikatoj ir meilė būtų galėjusi ilgą amžius sukakti. Tokia tai jau mūsų dalis! Savo sveikatą ir galvas guldom toli nuo numyltos Lietuvos ir kaip paukšteliai lidim svetimose šalyse, laukdami giedrios dienos — sugrįžimo savo miestynui. O jos kaip nėra, taip nėra...“

Lanksto mus, kaip vtra medelius, visas puses, sklaisto, kaip d - mus, smarkus šiaurys. Bet žuol lis v jo pu iamas auga.

Skauda tau, brolau, šird? O kokiam lietuviui neskauda jos?! Man - ko tavo nelaim , kaip v jas medel : Neužmiršk, brolau, neužmiršk kad tu lietuvis žuol lis, turi, v jo pu iamas, bujoti, nes ir visi tavo broliai v jo pu iami.

Ko nusigandai, kad saul užtemo? Ar tavo broliams ji švie ia? Pa - ži r k, kaip plati Lietuva, kraštas nuo krašto - tik vienas vargas ir vienos ašaros.

Mums n r k dejuoti. „Terpi, kaza e, atamanom budeš“.

Jonai, Jonai! Paži r k, kiek darb lietuviškoj dirvoje ir kaip men - kai darbinink !

Argi tu, stov damas geriausiam pad jime nuleisi rankas?!..“

Ir tie vyriški P-rio žodžiai, drauge pilni gilaus lirizmo, be abejo yr padar Basanavi iui didelio sp džio ir pažadin , nusikra ius nusiminimo, v l „skambteli darb styg “ ir prad t j tautyst s vag varyti pirmyn be paliovos su dar didesne energija.

Taigi P-rio neveltui gyventa. Jo b ta tikro veik jo, daug karštesnio ir s moningesnio už nevien kit garbinam m s „aušrinink “.

Istorijos uždavinys — atiduoti kiekvienam veik jui pagal jo nuopelnus; ji nem gsta taip panegirik , taip ir pamflet . Tur damas tai omeny, aš ir stengiausi laikytis ia pilniausio objektyvumo. Ir b siu tikrai patenkintas, jei šis mano raši - nys atkreips m s visuomen s ak „Algimanto“ autori ir pad s b simiems istorikams nustatyti atatinkam jam gar - b s viet m s veik j panteone. To jis ir savo darbais ir kent jimais yra pilnai užsipeln s.

Jo k nas dabar guli svetimoj šaly, tolimosios Usti žnos kapin se. Sutr nijusiam k nui, žinoma, vistiek, kur gul ti. Bet -ne vis tiek m s visuomenei. Ji, mano išmanymu, bent P-rio kaulus tur t pargabenti Lietuvon, kuri jis tiek my - l jo, taip jos ilg josi, bet nesusilauk laim s jon sugr žti.